

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

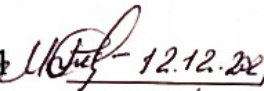
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад включно),
перша – польська

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Магістр

**ПРИСЛІВ'Я ІЗ КОМПОНЕНТАМИ БАГАТИЙ / БІДНИЙ, БАГАТСТВО /
БІДНІСТЬ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

КвРФППмз.023080.01.10.00

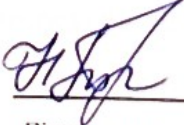
здобувачки освіти ІІ курсу гр. ФППмз-23-1 12.12.2023 Тетяни МАЗУР
Підпис, дата

Керівник

 Тетяна МОРОЗ
Підпис, дата доктор філософії, ст. викладач

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології

 Наталія ТОРЧИНСЬКА
Підпис, дата канд. філол. наук, доцент

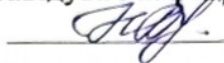
Хмельницький, 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний
Кафедра слов'янської філології
Освітній рівень магістр
Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська
Освітня програма освітньо-професійна

„ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри слов'янської філології

(Неля ПОДЛІЄВСЬКА)

17 жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ на кваліфікаційну роботу МАЗУР ТЕТЯНИ СЕРГІЇВНИ

1. Тема роботи «Прислів'я із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* (на матеріалі польської та української мов)», затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології від 16 червня 2023 року, протокол № 12.

2. Термін подачі здобувачем вищої освіти завершеної роботи – грудень 2024 року.

3. Вихідні дані роботи:

Паремії, як виразники колективного досвіду, є унікальним джерелом для дослідження менталітету та цінностей будь-якого народу. Вони ~~вводять~~ занурюють нас у глибини народної свідомості, відображають норми моралі, етикету, звичаї та навіть наукові знання, які були актуальні в різні історичні періоди. Паремійні фонди тієї чи тієї мови є не лише результатом систематизації соціокультурного досвіду, але й сукупністю певних норм культурного регулювання на ментальному рівні, зокрема звичаїв, традицій, обрядів, норм етикету, побутової обізнаності тощо.

Вивчення прислів'їв та приказок допомагає краще зрозуміти культурні особливості того чи того народу, його цінності та традиції.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань):

– з'ясувати значення понять *паремія, прислів'я, приказка*;

- зібрати українські та польські паремії із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* шляхом суцільної вибірки;
- описати класифікації прислів'їв та приказок у мовознавчих працях;
- з'ясувати місце паремійних одиниць у сучасній лінгвістиці;
- здійснити порівняльний аналіз досліджуваних компонентів на матеріалі двох слов'янських мов.

5. Графічного матеріалу немає.

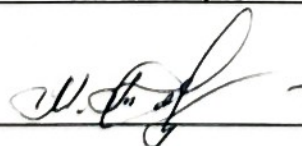
6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАЄ		

7. Дата видачі завдання – 17 жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/ч	Найменування етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2023 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень – жовтень 2023 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень – листопад 2023 року	
4.	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2023 – березень 2024 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації в збірнику наукових праць та участі в конференціях	Жовтень 2023 року – листопад 2024 року	
6.	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи	Квітень – червень 2024 року	
7.	Написання третього розділу кваліфікаційної роботи	Серпень – жовтень 2024 року	
9.	Написання «чорнового варіанту» дипломної роботи	Листопад 2024 року	
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	Листопад 2024 року	
11.	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2024 року	
12.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру та її захист	Грудень 2024 року	

Здобувачка освіти

Тетяна МАЗУР

Керівник роботи

Тетяна МОРОЗ

Анотація

Тема роботи: «Прислів'я із компонентами багатий / бідний, багатство / бідність (на матеріалі польської та української мов)»

Автор – **Тетяна МАЗУР**

Науковий керівник – **Тетяна МОРОЗ**

Обсяг кваліфікаційної роботи – 77 сторінок основного тексту.

Робота містить 108 джерел посилань (зокрема 13– польською мовою).

Ключові слова: *опозиція, компоненти, паремія, багатий, багатство, бідний, бідність, компоненти, опозиція, , польська мова, прислів'я, соціальна сфера, гроші, праця.*

Кваліфікаційна робота присвячена зіставному аналізу опозицій «багатство / бідність», «багатий / бідний» у складі паремійних одиниць слов'янських мов, зокрема української та польської. Актуальність роботи визначається тим, що прислів'я та приказки мають антропоцентричне спрямування, зокрема широко відображають різні сфери життя людини, зокрема, соціальну. У пареміях певною мірою відображені традиційні ментальні структури того чи того народу. Безперечно, що на різні сфери життєдіяльності людини та сім'ї впливає життя в бідності чи багатстві. В основі дослідження лежить аналіз польських та українських прислів'їв і приказок із компонентами *багатство / бідність, багатий / бідний*.

Мета роботи полягає в аналізі прислів'їв та приказок із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* (на матеріалі польської та української мов), зокрема у дослідженні опозицій «багатий / бідний», «багатство / бідність» у складі українських та польських паремійних одиниць, а також у виявленні способів їхньої реалізації на пареміологічному рівні української та польської мов.

У роботі з'ясовано значення понять *паремія, прислів'я, приказка*; зібрано українські та польські паремії із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* шляхом суцільної вибірки; описано класифікації прислів'їв та приказок у мовознавчих працях; з'ясовано місце паремійних одиниць у сучасній лінгвістиці; здійснено порівняльний аналіз досліджуваних компонентів на матеріалі двох слов'янських мов.

Автор

12.12.2024

підпис автора і дата подання роботи до захисту

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Теоретичні засади вивчення прислів'їв.....	8
1.1. Прислів'я як основний різновид паремій.....	11
1.2. Народне та наукове трактування прислів'їв.....	17
1.3. Класифікації прислів'їв у мовознавчих працях.....	19
2. Українські та польські прислів'я на позначення соціальної сфери життя людини.....	27
2.1. Прислів'я із компонентами <i>багатство, бідність</i> у побутовій свідомості українців.....	34
2.2. Опозиція «багатство /бідність» у побутовій свідомості поляків.....	53
2.3. Зіставний аналіз на основі характеристики опозиції «багатий /бідний у складі українських та польських прислів'їв.....	58
Висновки.....	65
Перелік джерел посилання	67

ВСТУП

Сучасні лінгвісти все частіше звертаються до фольклору, зокрема до прислів'їв, аби глибше зрозуміти менталітет народів. Паремії допомагають розкрити духовні цінності, моральні норми та світогляд етносів.

За словами української мовознавчині З. Г. Коцюби, матеріали різних фольклорних жанрів широко використовуються в лінгвокультурологічних, етнолінгвістичних, когнітивних, лінгвoseміотичних, нейропсихолінгвістичних дослідженнях з огляду на те, що саме фольклор є тим незамінним джерелом, яке дає змогу осягнути живу сутність національних традицій, збагнути предковічні духовні й моральні цінності народу, зрозуміти етнічні особливості сприйняття, мислення, спілкування [32, с. 261]. Паремії, як виразники колективного досвіду, є унікальним джерелом для дослідження менталітету та цінностей народу. Прислів'я та приказки занурюють нас у глибини народної свідомості, відображають норми моралі, етикету, звичаї та навіть наукові знання, які були актуальні в різні історичні періоди. Паремійні фонди тієї чи тієї мови є не лише результатом систематизації соціокультурного досвіду, але й сукупністю певних норм культурного регулювання на ментальному рівні, зокрема звичаїв, традицій, обрядів, норм етикету, побутової обізнаності тощо [32, с. 261]. Український фольклорист, відомий збирач українських паремій у Канаді В. Плавюк називав прислів'я та приказки «мудрими дітьми минулих віків» або ж «мудрословом» – «народною філософією» [63, с. 10].

Однією з малодосліджених проблем сучасного мовознавства залишається питання співвідношень мови та мислення, мови та культури, оскільки мова є дзеркалом культури, у якому відображається суспільна самосвідомість, спосіб життя, традиції, мораль, система цінностей і світогляд.

Культурний, соціальний і мовний феномен *бідність* існує ще з тих часів, коли з'явилися перші матеріальні цінності, а концепт *бідність* вербалізується по-різному у кожній мові.

Актуальність роботи визначається тим, що прислів'я та приказки мають антропоцентричне спрямування, зокрема широко відображають різні сфери

життя людини, зокрема, соціальну. У пареміях певною мірою відображені традиційні ментальні структури того чи того народу. Безперечно, що на різні сфери життєдіяльності людини та сім'ї впливає життя в бідності чи багатстві. В основі дослідження лежить аналіз польських та українських прислів'їв і приказок із компонентами *багатство / бідність, багатий / бідний*.

Мета роботи полягає в аналізі прислів'їв та приказок із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* (на матеріалі польської та української мов), зокрема у дослідженні опозицій «багатий / бідний», «багатство / бідність» у складі українських та польських паремійних одиниць, а також у виявленні способів їхньої реалізації на пареміологічному рівні української та польської мов.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- 1) з'ясувати значення понять *паремія, прислів'я, приказка*;
- 2) зібрати українські та польські паремії із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* шляхом суцільної вибірки;
- 3) описати класифікації прислів'їв та приказок у мовознавчих працях;
- 4) з'ясувати місце паремійних одиниць у сучасній лінгвістиці;
- 5) здійснити порівняльний аналіз досліджуваних компонентів на матеріалі двох слов'янських мов.

Об'єктом дослідження є прислів'я із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* (на матеріалі польської та української мов).

Предмет дослідження становлять семантичні особливості паремій «багатий / бідний», «багатство / бідність» у складі українських та польських паремійних одиниць.

Фактичним матеріалом для дослідження послужили понад 200 паремій української та польської мов. **Джерельною базою** слугували «Тематичний словник українських прислів'їв та приказок» за редакцією В. М. Северинюка; «Словник української мови в 11 томах за редакцією К. І. Білодіда»; «Українські приказки, прислів'я і таке інше» за редакцією М. Т. Номиса; збірка прислів'їв та приказок за редакцією М. М. Пазяка та С. В. Мишанича; Святе Письмо;

«Uniwersalny słownik języka polskiego» за редакцією С. Дубіша; «Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich» за редакцією Ю. Кшижановського, а також «Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich» за редакцією С. Адальберга.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань пропонованого дослідження характеристика матеріалу здійснюється на основі лінгвістичного опису з використанням способів класифікації та систематизації. Дослідження зібраного фактичного матеріалу здійснювалося за допомогою таких лінгвістичних методів, як метод *суцільної вибірки* (виокремлення українських та польських паремійних одиниць з відповідних лексикографічних праць з метою формування фактичного матеріалу); *описовий* метод з такими його прийомами, як класифікація, узагальнення, що передбачає опис теоретичного матеріалу з проблеми дослідження, а також упорядкування й аналіз досліджуваних мовних одиниць.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що зроблено спробу проаналізувати наявні джерела вітчизняних і польських науковців щодо всебічного дослідження прислів'їв та приказок із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* (на матеріалі польської та української мов); здійснено порівняльний аналіз польських прислів'їв та їхніх українських відповідників щодо використання мовних засобів.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленому проведенні зіставного аналізу опозицій «багатий / бідний», «багатство / бідність» у слов'янській фразеології та дослідженні способів їхньої реалізації саме на пареміологічному рівні української та польської мов.

Практичне значення роботи полягає в тому, що зібраний матеріал та результати його дослідження можуть бути використані в теоретичних та практичних курсах із таких навчальних дисциплін, як «Сучасна польська мова», «Практичний курс польської мови», «Методика викладання польської мови», «Історія», «Культурологія», «Країнознавство Польщі», «Літературознавство»,

«Український та польський фольклор», а також при викладанні української та польської мов, для укладання тематичних словників прислів'їв та приказок.

Апробація роботи. Розроблення методології та прикладний аспект кваліфікаційної роботи апробовано у *програмах академічної мобільності*:

– участь у вебінарі «Польські святкові традиції у контексті слов'янських звичаїв» (17 травня 2024 р., Спілка вчителів-полоністів України, м. Дрогобич). Сертифікат №1553/2024 (2 год.).

– на платформі масових відкритих онлайн-курсів Prometheus. «Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів», сертифікат від 15.10.2023 р. (60 годин / 2 кредити ЄКТС).

Основні положення магістерської роботи апробовано у вигляді *доповідей* на таких міжнародних та всеукраїнських конференціях і семінарах:

– II Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (21–22 березня 2024 року, м. Хмельницький). Тема доповіді – «Опозиція *багатство / бідність* у польських та українських прислів'ях та приказках».

– VI Міжнародний студентський мовознавчий семінар «Мова – ключ культури» (17 квітня 2024 року, м. Львів). Тема доповіді – «Прислів'я та приказки як феномени словесної народної культури».

– VIII Міжнародній конференції «Міждисциплінарно про Україну у Вроцлавському університеті» (16–17 травня 2024 року, м. Вроцлав, Республіка Польща). Тема доповіді – «Українські колядки: традиції та сьогодення».

– Всеукраїнська студентська науково-практична конференція з міжнародною участю «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» (24 травня 2024 року, м. Хмельницький). Тема доповіді – «Лінгвістична ідентифікація прислів'їв та приказок».

– Всеукраїнська конференція студентської та учнівської молоді «Актуальні питання сучасної філології та журналістики» (7 листопада 2024 року, м. Тернопіль). Тема доповіді – «Репрезентація прислів'їв із компонентами «багатство», «бідність» у побутовій свідомості українців».

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПРИСЛІВ'ІВ

Українська фольклористика має чимало здобутків як у царині збирання усних джерел, так і наукових етнографічних досліджень. Походження прислів'їв мало обговорювалося в дослідженнях українських фольклористів, тому варто згадати досвід І. Франка, який у своїй тритомній фундаментальній праці «Галицько-руські народні приповідки» (1901–1910 рр.) найповніше розглянув питання про те, як поповнювати паремійний репертуар. Розглядаючи цю тему, вчений спирався на напрацювання своїх попередників у галузі пареміології: Г. Ільковича, М. Номиса, П. Чубинського та інших [93, с. 18].

І. Франко став одним із основоположників найпродуктивніших способів поповнення паремійного фонду завдяки тому, що пояснив кожне прислів'я у своєму 30-тисячному корпусі. Теоретичний аспект цієї проблематики значно поглибив видатний український мовознавець О. О. Потебня. Зауважимо, що у слов'янській філології вчений вперше розпочав лінгвістичну ідентифікацію паремій, зокрема вивчив шляхи виникнення прислів'їв із байки та обґрунтував принципи переходу народних висловів до розряду афористичних [67, с. 29]. Однак, незважаючи на численну кількість досліджень, питання про походження прислів'їв досі залишається відкритим.

Прислів'я – це короткий народний вислів, що містить зважену та узагальнену мудрість. Вивчення прислів'їв має важливе місце в народознавстві, фразеології й лінгвістиці. Теоретичні засади вивчення прислів'їв включають такі аспекти:

Етнічний та культурний контекст. Вивчення прислів'їв допомагає краще зрозуміти культурні особливості певного народу, його цінності та традиції, відображаючи особливості думки, поглядів та цінностей кожного народу. Етнічний контекст містить уявлення та вірування народу, а також його історію та традиції. Культурний контекст визначається мовленнєвими тенденціями, соціальними нормами та суспільними цінностями кожної культури.

Семантика та структура. Аналіз значень прислів'їв дозволяє виявити основні мотиви, які використовуються у народних висловах, що виражається у

їхній здатності передавати конкретні життєві та моральні принципи шляхом конкретних образів та порівнянь.

Функціональний аспект прислів'їв та приказок полягає в їхньому різноманітному використанні у мовленні та комунікації. Він демонструє їхню важливість та значущість у спілкуванні та культурному житті суспільства.

Структура значень прислів'їв та приказок є способом передачі давніх мудростей та життєвого досвіду через компактні, легко запам'ятовувані вислови. Вона може містити в собі кілька аспектів:

1. **Метафоричність:** багато прислів'їв ґрунтуються на образах та метафорах, які використовуються для передачі певних ідей.

2. **Універсальність:** прислів'я можуть мати загальновизнане значення й застосовуватися в різних контекстах та для різних життєвих ситуацій.

3. **Лаконічність:** прислів'я часто являють собою коротке та конкретне формулювання, що дозволяє передати важливу думку в лаконічний спосіб.

4. **Мудрість:** значення прислів'їв містять у собі рефлексію та мудрість, накопичену протягом багатьох поколінь, що відображається у їхній значущості для суспільства.

Наведемо декілька функцій, які виконують прислів'я:

1. **Морально-етична** – прислів'я передають моральні та етичні принципи, містять слова-заклики до добрих справ, чесності та мудрого життєвого вибору.

2. **Навчальна** – прислів'я використовуються для навчання дітей та молодих людей важливим життєвим принципам, культурним традиціям та обрядам.

3. **Комунікативна** – прислів'я додають колоритності та образності мовленню, збагачують його та роблячи його ефективнішим для спілкування.

4. **Психологічна** функція – прислів'я можуть надавати психологічну підтримку й натхнення в складних ситуаціях, нагадуючи про мудрість та оптимізм.

5. **Соціальна** – прислів'я сприяють утворенню спільної культурно-мовної спадщини та збереженню національної ідентичності шляхом передачі цінностей та традицій.

Лінгвістичне дослідження прислів'їв є важливою галуззю наукової діяльності, яка досліджує структуру, семантику, походження та функції цих паремійних одиниць. Як зауважує З. Г. Коцюба, у лінгвістиці та пареміології є загальноприйнятим погляд на прислів'я та приказки як на одиниці мови, що реалізуються в мовленні, оскільки паремія, з одного боку, є текстом, а з іншого, – її використання в певному мовному колективі є фіксоване, тобто належить мові [31, с. 16].

Серед основних аспектів лінгвістичного дослідження прислів'їв виокремлюємо такі:

1. Структура прислів'їв. Лінгвісти вивчають будову прислів'їв, їхню синтаксичну та морфологічну структуру, роль компонентів у формуванні значення.

2. Семантика прислів'їв. Дослідження включають вивчення значень прислів'їв, їхню унікальність та відмінності від інших лінгвістичних одиниць.

3. Походження та історія. Лінгвісти вивчають історичні джерела та походження прислів'їв, вистежуючи їхню етимологію та еволюцію в мовленні.

4. Функції та використання. Вивчаються функції та ролі прислів'їв у мовленні та комунікації, їх використання в різних жанрах мовлення.

5. Соціокультурний контекст. Лінгвісти аналізують соціокультурний контекст вживання прислів'їв, виявляючи їхню роль у формуванні національної ідентичності та культурних традицій. Лінгвістичне дослідження прислів'їв допомагає краще зрозуміти мовну систему, культурні особливості та специфіку мовлення суспільства. Як зазначає М. Грушевський, багато паремій уже давно функціонують у фольклорному середовищі, деякі з них складно розшифрувати, проте аналітична оцінка кожного зразка нерідко може вийти на розуміння того, що «корениться» у тому чи тому прислів'ї [15, с. 59]. Натомість у П. Чубинського паремії викликали неабиякий інтерес не лише як досконалі мовні формули, але і як безмежне джерело знань про творців і носіїв цієї мудрості, оскільки прислів'я та приказки віддзеркалюють світогляд народу [94, с. 16]. П. Чубинський вбачав

у пареміях не лише майстерно створені мовні вирази, а й скарбницю знань про думки та почуття людей, які їх створювали.

6. Порівняльне вивчення. Порівняння прислів'їв різних культур може показати схожі та відмінні аспекти у розумінні світу й людського досвіду.

Отже, теоретичні засади вивчення прислів'їв дають змогу краще зрозуміти мовно-культурний контекст, у якому вони використовуються, а також роль, яку вони відіграють в суспільстві.

1.1. Прислів'я як основний різновид паремій

Безперечно, що людський розум спрямований на осмислення й усвідомлення основних понять *універсум* і *буття*, тому витлумачення поняття *прислів'я* залишається актуальним для сучасної науки [39, с. 8].

Найчастіше у мовознавстві трапляється таке тлумачення поняття *прислів'я* – «короткий, часто віршований крилатий народний вислів, у якому виражено повчальний життєвий досвід і мудрість мас» [42, с. 107]. Здебільшого у прислів'ях використано метафору, гіперболу, іронію, порівняння, епітети та інші тропи.

Першим в історії української фольклористики зібранням паремійних жанрів вважають рукописний збірник «Приповісті посполиті» Климентія Зиновієва (друга половина XVII ст.). Систематичне вивчення жанрової природи паремій започаткував І. Франко в передмовах до кожного з трьох томів (у шести книгах) «Галицько-руських народних приповідок» (1901–1910 рр.). Унікальними спостереженнями і рекомендаціями він заклав основи подальшого розвитку пареміографії (від грец. *paroimia* – ‘притча’ і *grapho* – ‘пишу’) – галузі фольклористики, яка займається збиранням і виданням паремій, та пареміології (від грец. *paroimia* – ‘притча’ і *logos* – ‘слово’, ‘наука’) – наука, що вивчає паремії [39, с. 442].

Дослідження паремій розпочалося в останній чверті XIX ст. Показовим є виступ П. Чубинського, виголошений у 1873 р. на засіданні Південно-Західного відділу географічного товариства «Поняття та уявлення південноруського

народу про світила, висловлені в прислів'ях та приказках». Велике значення мають теоретичні розробки О. О. Потебні. Серед фольклористів ХХ ст. вивченням паремій займались В. Адріанова-Перетц [1], А. Багмет [3], П. Попов [66], Л. Скрипник [79] та ін. Відомим дослідником малих жанрів в Україні є М. М. Пазяк. Цілісним дослідженням жанру є його монографія «Українські прислів'я та приказки» [59, с. 113]. У польську мову термін *прислів'я* (пол. *przysłowie*) впровадив А.-М. Фредро (Andrzej Maksymilian Fredro) – філософ, дворянин, обіймав посади львівського каштеляна 1654 р., подільського воєводи з 1676 р. та маршала сейму Речі Посполитої з 1652 р.. Фредро вжив термін *przysłowie* як переклад латинського слова *proverbium* і в 1658 році уклав збірку «Przysłowia mów potocznych» [64].

Прислів'я та приказки – жанр, який пройшов довгий шлях розвитку. Про давність його походження говорять елементи міфології, що дійшли до нас у текстах паремій. Це жанр, що швидко реагує на історичні події, на зміни в суспільному житті, на явища дійсності, і фіксує це у коротких стійких влучних висловах.

На відміну від інших фольклорних жанрів, які у певний історичний період часу досягали вершини свого розвитку і за деякий час занепадали, втрачаючи своє первісне значення, прислів'я та приказки виокремилися у самостійний жанр. З'являються нові варіанти вже відомих паремій, розгалужуються понятійні гнізда, старі формулювання змінюються новими, набувають свіжого значення, постійно шліфуються та доповнюються [93, с. 143].

Прислів'я та приказки є короткими, образними висловами, які містять в собі життєвий досвід та мудрість поколінь. Ці мовні одиниці передають узагальнені істини про людське життя, моральні норми, традиції та цінності. Паремійні одиниці мають дидактичний характер, здебільшого використовуються для виховання, навчання та передачі знань від покоління до покоління. Вони відображають особливості мови та менталітету народу, а також його віру, уявлення про світ та ставлення до життя.

Прислів'я та приказки використовуються в різних сферах життя – у розмовній мові, літературі, рекламі та політичній пропаганді. Вони допомагають виразно передати думку або пораду за короткий час і привернути увагу аудиторії. Саме тому, прислів'я та приказки є важливою складовою культурного надбання кожного народу, відображаючи його ідентичність та спільні цінності.

Прислів'я та приказки відображають унікальність мови, культурні особливості та колективний досвід спільноти. Ці вислови передають універсальні істини про життя, підкреслюють моральні норми, надають поради та вчать людей, як правильно поводитися у різних ситуаціях. Вони є не лише засобом комунікації, але й зберігають і передають культурні цінності з покоління в покоління.

Прислів'я і приказки як феномени словесної народної культури передаються з покоління в покоління в межах певної культури. Ці одиниці відображають особливості менталітету, цінностей та історії того чи того народу. Сьогодні актуально і важливо вивчати та досліджувати як свою культуру, так і культуру інших етносів.

Історія виникнення українських прислів'їв має глибокі корені і пов'язана з багатовіковою історією українського народу. Прислів'я виникали в умовах різноманітних соціально-економічних, культурних та історичних перетворень.

Прислів'я, як стійкі у мові та відтворювані у мовленні образні фольклорні вислови повчального сенсу із синтаксичною структурою речення, які узагальнюють різні явища життя, є об'єктом дослідження фразеології, але питання про мовний статус та їхній стосунок до фразеології до цього часу залишається відкритим. У зв'язку з чим у лінгвістиці існують два підходи – нефразеологічно орієнтований та фразеологічно орієнтований [33, с. 297]. Основні характеристики фразеологічних одиниць та прислів'їв збігаються, зокрема відомість у мові та соціумі, відтворюваність у мові як самостійної мовної одиниці, стійкість, образна вмотивованість, емоційно-експресивна оцінка і стильова забарвленість.

Сучасні тенденції розвитку науки, антропоцентризм, звернення до теорії дискурсу, прагмалінгвістика привернули увагу лінгвістів на такий аспект у вивченні прислів'їв, як їхній комунікативно-прагматичний потенціал. У цьому сенсі прислів'я є одиницею комунікації, яка реалізує своє значення та потенціал тільки в рамках комунікативної діяльності.

Прислів'я можна розглядати як одиниці спілкування, що мають глибокий культурний зв'язок із народом, який їх використовує. Вони втілюють у собі мудрість, досвід і цінності певної культури, передаючи їх через конкретні вислови. Прислів'я вживаються для підтримки спілкування, створення атмосфери довіри та розуміння між співрозмовниками, для пояснення ситуацій, навчання, моралі й етики, а також для вираження національного характеру та ідентичності.

Крім того, прислів'я використовуються для підтримки спілкування, створення атмосфери довіри та розуміння між співрозмовниками. Вони мають гумористичний або підтримуючий характер, допомагають уникати конфліктів або заспокоюють емоційні стани.

Прислів'я відіграють важливу роль у комунікації, сприяючи зближенню людей, передачі цінних життєвих уроків та збереженню культурної спадщини. Прислів'я є самостійними одиницями, формулами, що можуть бути видобуті із пам'яті у будь-який момент. Прислів'я прецедентні, це одиниці традиційні, народні, добре відомі, які представляють давні мовні спільності. Знання та уявлення, які містяться в них, є спільними для носіїв певних мов та культур. Їхня традиційна мовна оболонка є відомою та добре упізнається [28, с. 15].

Творення українських і польських прислів'їв може відбуватися за декількома шляхами:

1. Народна мудрість. Багато прислів'їв виникають із давніх народних традицій та мудрості. Вони передають універсальні правди та життєві мудрості, які накопичувалися протягом багатьох поколінь.

2. Літературність. Деякі прислів'я можуть бути створені письменниками як частина їхньої творчості. Вони можуть відображати конкретні ідеї або філософію автора.

3. Історичні події. Прислів'я можуть виникати внаслідок конкретних історичних подій або ситуацій, які стали символами або прикладами для подальших поколінь.

4. Культурний контекст. Українські та польські прислів'я можуть відображати специфічні культурні цінності, традиції та уявлення народу. Вони відтворюють особливості менталітету та ідентичності кожної культури.

5. Повсякденність. Багато прислів'їв виникають із повсякденного життя, звичаїв та обрядів народу. Вони відображають ті аспекти життя, які є загальними для багатьох людей і можуть бути легко зрозумілі й застосовані в різних ситуаціях [44, с. 4].

Отже, процес творення українських та польських прислів'їв складний і багатогранний, відображає культурні, історичні та соціальні аспекти життя цих народів. Спершу розглянемо прислів'я та приказки українського походження.

В українській мові приказки та прислів'я походять здебільшого з байок, народних казок, бувальщин, анекдотів та пісень. Як зазначав О. О. Потебня, «людина усвідомлює собі своє життя в різноманітних дрібницях цього життя, яке вона, можливо, ніколи так суцільно не перебирала в думках. На підставі цього можна вважати, що прислів'я є один із засобів пізнавати життєві стосунки, людську натуру, одне слово, все, що дотикається моральної сторони людського життя» [68, с. 31].

Українські приповідки зі збірників М. Номиса, В. Плавюка, І. Франка є цінними тим, що «відображають певний тип світобачення, подекуди дуже відмінний від сучасного». Чимало творів, як говорить М. Номис, зберігає тісний зв'язок із церковними християнськими святами, напр., *По Петру, та й по теплу* [53, с. 59].

Прислів'я з'являються різними шляхами, одним із них – це метод спостереження. Прислів'я, що виникло у такий спосіб, набуває надзвичайно

повчального змісту. Ось як пояснював це О. О. Потебня: «кожне слово або вислів, які несуть у собі певний логічний зміст, вже є певним логічним знаком. Але не кожен знак може бути прислів'ям» [67, с. 4–20]. На думку філолога, прислів'я можуть бути двох типів – образні, які мають чіткий поетичний образ, і безобразні, які такого образу не мають.

Прислів'я є важливою частиною культури кожного народу, вони відображають його менталітет, цінності, традиції та спосіб мислення. Зв'язок між змістом прислів'їв та національним характером українців і поляків може бути виявлений через такі аспекти:

1) *природа та образотворчість*: українці та поляки мають глибоку повагу до природи, її символів та образів. У прислів'ях цих народів трапляються образи природи, тварин, рослин, які відображають їхнє сприйняття світу та взаємодію з природою;

2) *життєва мудрість*: як народи з багатою історією та традиціями, українці та поляки володіють глибокою життєвою мудрістю. Їхні прислів'я часто містять універсальні поради, які допомагають у вирішенні життєвих проблем та ситуацій;

3) *гумор та іронія*: українці й поляки відомі своїм почуттям гумору й умінням виразно висловлювати свої думки. Це відображається і в їхніх прислів'ях, які часто мають гумористичний або іронічний характер;

4) *соціальні цінності*: прислів'я українців та поляків також відображають і соціальні цінності, і віру, і сімейні зв'язки, і колективізм. Вони підкреслюють важливість співпраці, підтримки один одного та родинних зв'язків [44, с. 4].

Безперечно, що паремійні одиниці українців і поляків є важливим елементом національної культури, які відображають особливості менталітету й цінностей цих народів. Вони допомагають зберігати і передавати спадщину поколінням, а також сприяють формуванню спільної ідентичності. Український і польський фразеологічний пласт багатий численними утвореннями різної структури та значення. Частина з них збігається за походженням і суттєво не розрізняється у двох мовах, становлячи клас спільних висловів. Інша, значно

більша за обсягом група фразеологізмів розходиться у двох мовах або за структурою при аналогічному наборі компонентів, або за окремими компонентами, або за різною внутрішньою формою. Частина фразеологізмів повністю відрізняється у двох мовах.

1.2. Народне та наукове трактування прислів'їв

Українська мовознавчиня З. Г. Коцюба зазначає, що однією з універсальних характеристик прислів'їв багатьох мов є рефлексивність (від *рефлексія* – «зверненість на себе»), яка створює передумови для порівняльного дослідження особливостей народного і наукового тлумачення прислів'їв [32, с. 73]. Чимало українських і польських прислів'їв має нині приховану образність; їхня внутрішня форма може бути розкрита лише завдяки лінгвокультурологічним дослідженням.

Народне трактування прислів'їв – це спосіб вивчення та розуміння виразної народної мудрості та життєвого досвіду, закодованого у прислів'ях. У цьому підході акцентується увага на тому, як люди інтерпретують та застосовують прислів'я у своєму житті, як вони відтворюються у народі та яке значення мають для кожної конкретної культури.

Народне трактування прислів'їв включає такі аспекти:

Контекстуальне розуміння важливе для правильного інтерпретування їхнього значення та використання в мовленні. Прислів'я часто використовуються у певних ситуаціях або контекстах, що робить їхнє тлумачення точнішим й ефективнішим. Контекстуальне розуміння прислів'їв допомагає не лише зрозуміти їхню лінгвістичну природу, а й застосувати їх відповідно до конкретної ситуації для досягнення висловленої мети або передачі певного значення.

Основні аспекти контекстуального розуміння прислів'їв включають:

- *ситуаційний контекст* – розуміння обставин або ситуацій, у яких вживається прислів'я, допомагає визначити його конкретне значення або пораду;

- *культурний контекст* – знання культурних традицій, вірувань та цінностей певної групи людей допомагає краще зрозуміти прислів'я та його важливість у цих конкретних умовах;

- *мовленнєвий контекст* – аналіз способу використання прислів'я у мовленні, його поєднання з іншими виразами або смисловими одиницями для досягнення конкретної мети в комунікації;

- *історичний контекст* – розгляд історичного походження прислів'я може розкрити його початкове значення та еволюцію у часі.

Етнокультурний аналіз прислів'їв включає вивчення їхнього походження, значення та ролі у конкретній культурі. Цей аналіз допомагає розкрити глибинне значення прислів'їв як виразу народної мудрості, традицій та цінностей. Етнокультурний аналіз прислів'їв дозволяє краще зрозуміти нюанси та глибинний зміст цих коротких фраз, розкриваючи важливі аспекти народної культури та традицій.

Деякі аспекти етнокультурного аналізу прислів'їв включають:

- *культурні особливості* – вивчення певних прислів'їв може вказати на унікальні аспекти та цінності певної культури, її погляди на життя, моральність та соціальні норми;

- *етнічна приналежність* – деякі прислів'я можуть бути характерними лише для певних народів або етнічних груп, відображаючи їхню історію, традиції та спосіб мислення;

- *історичні аспекти* – вивчення етнокультурних контекстів прислів'їв допомагає розуміти їхнє походження та еволюцію в часі, віддзеркалюючи історичні події та зміни у суспільстві;

- *соціальний контекст* – аналіз того, як використовуються прислів'я у різних сферах життя.

Передача традицій – вивчення, як прислів'я передаються із покоління в покоління, як вони зберігають культурні цінності та традиції.

Прислів'я виконують важливу фольклорну функцію у культурі. Наведемо декілька аспектів, які підкреслюють їхнє значення:

1. *Народна мудрість.* Прислів'я вважаються виразом народної мудрості, оскільки передають важливі життєві принципи та поради, що накопичені генераціями.

2. *Відображення цінностей.* Прислів'я відображають основні цінності та переконання певної культури, допомагаючи зберігати та передавати їх іншим поколінням.

3. *Запам'ятовування.* Часто прислів'я використовуються для запам'ятовування певних правил чи моральних норм, оскільки короткий вираз простіше запам'ятати.

4. *Розважлива функція.* Прислів'я також можуть виконувати розважливу функцію, бути веселими або жартівливими, створюючи легку атмосферу.

5. *Спілкування.* Використання прислів'їв в розмовах може сприяти спілкуванню та розумінню між співрозмовниками.

Описані функції демонструють важливість прислів'їв у фольклорі та культурному житті, які сприяють збереженню традицій та спільним цінностям у суспільстві.

Народне трактування прислів'їв дає змогу краще зрозуміти народну мудрість, традиції та національні характеристики через дослідження цих коротких виразів, які багаті філософським та психологічним змістом.

1.3. Класифікації прислів'їв у мовознавчих працях

У сучасній лінгвістиці дослідження прислів'їв та приказок може проводитися у двох аспектах: загальнотеоретичному та аспекті комплексного вивчення окремих пареміологічних фондів та їхніх взаємозв'язків. Зазначимо, що теоретичні узагальнення можливі лише на основі детального вивчення відповідного паремійного матеріалу, зокрема науковці різних галузей знань вивчають етноспецифічні особливості паремій своїх народів. Теоретичні положення світової та слов'янської пареміології представлені у працях таких лінгвістів, як Ш. Баллі [4], Л. А. Булаховський [7], В. М. Мокієнко [47], О. О. Потєбня [67], Л. Г. Скрипник [79], Л. П. Сміт [84] та ін.

У сучасному мовознавстві паремійні одиниці, зокрема прислів'я та приказки, залишаються одними з найбільш перспективних об'єктів наукових досліджень. Назва *пареміологія* походить від грецького *παροιμία*, яке є відповідником латинських *adagium* чи *proverbium* 'прислів'я', та *logos* 'наука'. В енциклопедії «Українська мова» М. Т. Демський подає таке тлумачення пареміології: «філологічна дисципліна, що вивчає паремії, або народні вислови, виражені реченнями, а також короткими ланцюжками речень, якими передаються елементарна сценка чи найпростіший діалог» [80, с. 78]. Пареміологія є невід'ємною частиною не лише слов'янської, але й світової мудрості. Вона слугує дзеркалом, яке відображає етнічні цінності та ідеали лінгвокультурної спільноти того чи того етносу.

Одиниці пареміології об'єднуються одним науковим терміном *паремія*. Ключовими елементами пареміології, безперечно, є прислів'я та приказки.

Система як українських, так і польських прислів'їв та приказок – це широке й реалістичне полотно, що зображує панораму соціального життя обох народів. У ній розкрито духовну сферу, де переплітаються універсальні та національні культурні цінності, особливості взаємовідносин між людьми, соціально-історичний контекст, а також особливості побуту, звичаї та традиції. Виокремлюємо такі основні аспекти функціонування пареміології:

- Пареміологія є частиною загальнолюдської скарбниці мудрості.
- Відображення етнічних цінностей: прислів'я та приказки розкривають цінності та ідеали українського та польського народів.
- Пареміологія охоплює всі аспекти соціального життя українців та поляків, а також допомагає нам зрозуміти особливості життя, культури та менталітету цих двох народів.
- Ця система дає нам уявлення про джерела, що визначають історичний розвиток України та Польщі.
- Глибоке розуміння українського та польського народів.

Існує чимало інтерпретацій, трактувань прислів'їв та приказок залежно від аспектів та сфери дослідження.

Наприклад, в енциклопедії «Українська мова» зафіксовано таку дефініцію терміна *прислів'я*: «стійкі вислови переважно фольклорного походження, у яких зафіксований досвід народу та його оцінка різних подій і явищ» [91, с. 552]. У «Малій філологічній енциклопедії» слово *прислів'я* тлумачиться як: «стислий і влучний народний вислів (часто афористичний і заримований), у якому в образній формі виражена повчальна думка чи емоційна оцінка якогось явища» [78, с. 23]. У навчальному підручнику з української усної народної творчості зазначається, що прислів'я – це влучний образний вислів, часто ритмічний за будовою, синтаксично завершений, що має повчальний зміст [39, с. 18]. В енциклопедії «Українська мова» зафіксовано таку дефініцію терміна *приказка*: «стійкий вислів переважно фольклорного походження, який образно розкриває певне явище насамперед з погляду його емоційно-експресивної оцінки» [192, с. 113]. У «Малій філологічній енциклопедії» слово *приказка* тлумачиться як «влучний, афористичний, іноді римований вислів, який, на відміну від прислів'я, не має повчального змісту та обґрунтування висновку» [78, с. 332]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» приказка – «поширений у мові влучний, часто римований вислів, близький до прислів'я, але без властивого прислів'ю повчального змісту» [7, с. 1117].

Ю. Кшижановський говорив, що *приказки* «це виражений реченням сталий народний вислів, який у мовленні виконує функцію образної характеристики якогось конкретного об'єкта чи ситуації і, на відміну від прислів'я, немає узагальненого значення, не формулює певної закономірності або правила» [98].

Приказка – «стійкий вислів переважно фольклорного походження, який образно розкриває певне явище насамперед з погляду його емоційно-експресивної оцінки» [92, с. 347].

Приказка – «влучний, афористичний, іноді римований вислів, який, на відміну від прислів'я, не має повчального змісту та обґрунтування висновку» [78, с. 226].

Приказка – «поширений у мові влучний, часто римований вислів, близький до прислів'я, але без властивого прислів'ю повчального змісту» [80].

У сучасній лінгвістиці постає чимало питань щодо способів їхнього розрізнення. Як приклад, *Чи має, чи не має приказка узагальнений і повчальний зміст? Чи вживається вона в образному метафоричному значенні? Чи співвідноситься вона зі словосполученням або, навпаки, з реченням?*

За змістом прислів'я та приказки можна поділити на такі групи:

- **Морально-етичні.** Ці прислів'я та приказки повчають, як правильно жити, якими якостями володіти, яких вчинків уникати.
- **Соціально-побутові.** Ці прислів'я та приказки описують різні аспекти життя людей, їхні стосунки, звичаї та традиції.
- **Трудові.** Ці прислів'я та приказки підкреслюють важливість праці, вчать працьовитості, наполегливості та майстерності.
- **Природні.** Ці прислів'я та приказки описують явища природи, пов'язують їх з людським життям, дають поради щодо поведінки в різних природних умовах.

Існують різні підходи щодо кваліфікації прислів'їв та приказок. Деякі з них ґрунтуються на плані вираження (*прислів'я* – речення, *приказка* – частина речення), інші – на плані змісту (для прислів'їв – смислова структура, яка являє собою складну взаємодію мотивувальної основи (лексичного складу) та узагальненого прагматичного смислу, актуального для тієї чи тієї комунікативної ситуації; для приказок – становить образно виражене значення ідіоматичного характеру).

Прислів'я є важливою частиною усної народної творчості та мають значне значення в мовознавстві. Вони можуть бути класифіковані за різними критеріями. Ось кілька основних підходів до класифікації прислів'їв у мовознавчих працях:

1. За змістом:

Морально-етичні: прислів'я, які передають моральні норми та життєві уроки.

Соціально-побутові: відображають повсякденне життя людей, їхній побут і традиції.

Природничо-економічні: прислів'я, що стосуються сільського господарства, природи і сезонних явищ.

2. За структурою:

Однорідні: мають просту структуру, короткі, зазвичай складаються з одного речення.

Складні: можуть мати декілька частин, зокрема з відсильними або пояснювальними частинами.

3. За способом вживання:

Універсальні: можуть використовуватись в різних контекстах без істотних змін у значенні.

Контекстуальні: використовуються лише в конкретних ситуаціях або тематичних контекстах.

4. За функціональною ознакою:

Оцінні: відображають ставлення до певних явищ або осіб.

Попереджувальні: містять застереження або поради.

Гумористичні: призначені для розваги або сатири.

5. За мовними засобами:

Фіксовані: мають усталену форму, що не підлягає змінам.

Модульні: допускають варіації та адаптації до нових контекстів.

Ці класифікації дозволяють детальніше вивчати прислів'я, їхні значення, функцію та роль у мові та культурі. Вони також допомагають у вивченні мовного розвитку, соціальних норм та культурних особливостей народу. Класифікація паремій за змістом дійсно є цікавою та важливою темою, адже паремії відображають колективний досвід і мудрість суспільства. Розглянемо детальніше кожну з категорій:

1. Моральні цінності

Паремії, що виражають моральні принципи, створюють основу для етичної поведінки. Вони слугують нагадуванням про важливість чесності, справедливості та доброти. Наприклад, вислів «*Чесність – найкраща політика*»

підкреслює цінність правдивості у стосунках між людьми та в суспільстві в цілому.

2. Спостереження за природою

Паремії, що ґрунтуються на спостереженнях природи, ілюструють глибокий зв'язок людини з навколишнім світом. Висловлювання на зразок «*Ти посієш вітер, пожнеш бурю*» вказують на закономірності причинності та наслідків, коли наші дії можуть мати значні наслідки. Вони не лише передають мудрість, але й підкреслюють важливість обдуманих дій.

3. Соціальні норми

Паремії, що відображають соціальні норми та ідентичності, допомагають сформувати колективні цінності. Вислів «*Сім'я – це основа суспільства*» наголошує на важливості сімейних зв'язків і соціального підтримання. Такі паремії часто виховують почуття приналежності і спільності, що є важливими для соціальної стабільності.

4. Етичні принципи

Паремії, які виражають етичні принципи, надають рекомендації щодо поведінки, що сприяє особистісному росту та щастю. Наприклад, фраза «*Щастя кожного у твоїх руках*» підкреслює важливість особистої відповідальності за своє щастя і благополуччя. Це спонукає людей діяти проактивно у своєму житті, зосереджуючись на внутрішніх ресурсах.

Як бачимо, паремії слугують важливими елементами культурної пам'яті, відображаючи цінності, вірування і досвід суспільства. Вони не лише формують нормативи поведінки, але й допомагають у збереженні культури, сприяючи передачі знань з покоління в покоління.

Прислів'я і приказки пройшли тернистий шлях свого розвитку. Про давність їхнього походження свідчить міфологія та магія, що дійшли до нашого часу в текстах паремій. Ці мовні одиниці є невеликими з обсягом, у них найяскравіше відображаються історичні події, зміни в суспільному житті, явища дійсності, які фіксуються у коротких стійких влучних висловах.

На відміну від інших жанрів фольклору, які повставали у різні історичні періоди та з часом занепали, прислів'я та приказки досягли вершини свого розвитку, виокремилися в самостійний жанр. Протягом багатьох століть їхнього існування з'явилося чимало словників. Зміст і форма прислів'їв та приказок постійно вдосконалювалися, з'являлися нові варіанти уже відомих паремій, розгалужувалися поняттєві гнізда, старі формулювання замінювалися новими, набували нового значення.

Як зазначає М. Б. Лановик у своєму підручнику з усної народної творчості, жанр прислів'їв ніколи не занепадав. Він постійно розвивався та був тісно пов'язаний з писемністю. Нові прислів'я народжувалися на основі старих, відображаючи дух кожної епохи. Їх можна знайти у найдавніших літературних пам'ятках. Поширення християнства дало потужний поштовх розвитку коротких філософських творів. Біблія, зі своїми численними афоризмами та притчами, стала невичерпним джерелом для народної мудрості. Книги Приповістей Соломонових, Приповідок, Євангелія рясніють висловами, які згодом стали крилатими фразами. Такі вислови, як *«Не судіть, щоб і вас не судили»*, *«Що посієш, те й пожнеш»* міцно увійшли в нашу культуру і стали символами християнських цінностей. Біблія стала першоджерелом народних мудростей. Як зазначає М. Б. Лановик, Біблія є джерелом відомих висловлювань, а саме: *«На все свій час і година своя кожній справі під небом»*, *«Не хлібом самим буде жити людина, але кожним словом, що виходить з уст Божих»*, *«Око – світильник для тіла»*, *«Не сипте перли перед свинями»*, *«Чим наповнене серце, те говорять уста»*, *«Життя чоловіка не залежить від достатку маєтку його»*, *«Не журися про завтрашній день, кожний день має досить своєї турботи»*, *«Не судіть, щоб і вас не судили»*, *«Якою міркою ви міряєте, такою відміряють і вам»*, *«Нема нічого захищеного, щоб не стало явним»*, *«Усяке дерево пізнається з плоду»*, *«Пророка нема без пошани, хіба тільки у вітчизні своїй»*, *«Що посієш, те пожнеш»*, *«Хто візьме меча, від меча і загине»* та ін. З Біблії походять образні вислови: *«сіль землі»*, *«глас вопіючого в пустелі»*, *«блудний син»*, *«заблудла вівця»*, *«вовки в овечих шкурах»*, *«сліпі поводитирі сліпих»*, *«нести свій хрест»*,

«мир вашому дому», «альфа й омега»; символічного значення набули фрази «тридцять срібняків», «поцілунок Юди», «терновий вінок», «вмити руки», «треті півні» та ін.. Духовні особи використовували ці вислови в своїх проповідях, а з розвитком писемності та поширення книг стали відомими широким верствам населення.

Багато висловів, які ми використовуємо сьогодні, таких як «*третього не дано*», «*один за всіх і всі за одного*», «*прийшов, побачив, переміг*», мають давньогрецьке або латинське походження і потрапили в українську мову завдяки перекладам. Зі зростанням популярності світської літератури, тісний зв'язок між нею та народною творчістю став ще очевиднішим. Письменники активно використовували скарбницю народної мудрості, черпаючи з неї ідеї та образи для своїх творів. Водночас вдалі авторські афоризми, створені письменниками, часто переходили у розряд народних висловів. Яскравим прикладом цього взаємозв'язку є творчість Григорія Сковороди. Його поетичні та філософські твори рясніють народними прислів'ями та приказками, а деякі його власні сентенції стали невід'ємною частиною народної мудрості.

2. УКРАЇНСЬКІ ТА ПОЛЬСЬКІ ПРИСЛІВ'Я НА ПОЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Прислів'я – це скарбниця народної мудрості, яка відображає погляди наших предків на життя, стосунки між людьми, моральні цінності та соціальні ролі. Вони актуальні й сьогодні, допомагаючи нам краще зрозуміти себе та світ навколо. Також передаються з покоління в покоління і є важливою частиною культурної спадщини кожного народу. Прислів'я про соціальну сферу життя людини допомагають нам:

- зрозуміти менталітет народу, адже в них відображаються особливості світогляду, цінності та уявлення про соціальні ролі;
- охарактеризувати соціальні відносини – прислів'я описують взаємодію людей у суспільстві, їхні стосунки, ролі та обов'язки;
- виразити моральні норми – вони містять в собі уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, чесність і обман;
- дати поради – багато прислів'їв містять практичні поради щодо поведінки в суспільстві, взаємин з іншими людьми.

Прислів'я та приказки – це своєрідний код народної мудрості, який передається з покоління в покоління. Вони відображають історію, звичаї та цінності народу. Їхня сила полягає в лаконічності, образності та глибокому змісті. Ці крилаті вислови насичені метафорами, протиставленнями та епітетами. Як зазначав І. Франко, це справжній скарб нашої мови та народного досвіду. Прислів'я та приказки пронизують усі сфери нашого життя: від праці та навчання до дружби та сміливості. Вони є невіддільною (частина/ознака) частиною нашої мови й культури. Питання про те, як мова формує наше світобачення, стає все актуальнішим у сучасній лінгвістиці. Мовна картина світу, як сукупність уявлень про реальність, закладених у мові, є об'єктом пильного вивчення. Цей напрям досліджень, що має глибокі історичні корені, спирається на ідеї таких видатних лінгвістів, як О. Бодуена де Куртене, Л. Вайсгербера, А. Вежбицької, В. Вундта, В. фон Гумбольдта, О. О. Потєбні, Г. Штейнталя [62, с. 28]. Вчені досліджують, як мова пов'язана з культурою, історією та психологією народу, формуючи його

світогляд. На думку О. Потебні, мова – це спосіб духовного об'єднання етносу, єдина ознака, за якою ми пізнаємо народ, і разом із тим єдина і беззастережна умова існування народу. Водночас Гумбольдт вважав, що «через мову все створене народом у минулому впливає на індивіда» [17, с. 11]. Ця думка була розвинута у так званій гіпотезі Е. Сепіра – Б. Уорфа, згідно з якою не тільки тип мови залежить від типу культури, але й тип культури залежить від типу мови. Як стверджував Б. Уорф, існують тісні зв'язки між лінгвістичними категоріями, їхнім відображенням у поведінці людей і тими різноманітними формами, які приймає розвиток культури. Отже, з одного боку, мова є продуктом і – водночас – проявом культури, з другого боку, без мови неможливим було б виникнення і розвиток культури. «Кожна національна мова і мовлення конкретного індивіда (ідіолект) не тільки відображає національну ментальність, але й значною мірою передає загальнолюдські універсальні уявлення про світ. Лінгвокультурологічні дослідження звичайно проводяться на матеріалі однієї мови» [37, с. 58].

Спільне слов'янське походження українців і поляків відбилося на їхніх мовах, створивши міцний фундамент для схожого світосприйняття. Багато слів, виразів та образів в обох мовах вказують на спільні цінності та уявлення про світ. Однак, кожна з мов має свої неповторні риси, які відображають унікальні аспекти національної ментальності українців і поляків. Порівняльне дослідження української та польської мов дозволяє виявити як спільні, так і відмінні риси світогляду двох народів, а також простежити, як мова впливає на формування національної самосвідомості.

Давні часи. Багато прислів'їв мають свої корені в давніх часах, коли український народ формувався як етнічна спільнота. Вони відображали повсякденне життя, мудрість і досвід наших предків. Наприклад: *«Що посієш, те й пожнеш»* [51, с. 105], *«Шануй учителя як родителя»* [51, с. 85], *«Хто розуму не має, тому й коваль не вкує»* [51, с. 87], *«за добро відплачують добром, не знаючи – не кажи, не бачачи – не вір, як Божя воля, то вирнеш з моря, хто за віру умирає, той собі Царство заробляє»* [53, с. 39].

Селянське життя. Багато прислів'їв виникло в контексті селянського життя, коли робота на землі, обряди, традиції та взаємини між людьми були центральними аспектами їхнього існування. *«Селянин не від землі, а від роботи багатий»*, *«Селянин і у городі, і в хаті господар»* [76, с. 28].

Історичні події. Деякі прислів'я можуть мати коріння з історичних подій, які відбувалися на території України. Вони відображають реакцію людей на події свого часу та виклики, з якими вони зіткнулися. *«То не козак, що боїться собак»* [51, с. 109], *«нішого сокола і ворони клюють»* [51, с. 109], *«радіше впадь, але не зрадь»* [51, с. 81], *«краще вмерти стоячи, як жити на колінах»* [51, с. 80], *«яка громада, така й рада»* [51, с. 82], *«один у полі не воїн»* [51, с. 109].

Літературна спадщина. Прислів'я також вплинули на українську літературу, вони часто використовуються у творчості письменників як засіб характеристики персонажів та передачі моральних ідей. Так у творах українських письменників можна знайти багато прислів'їв, які відображають народну мудрість та національний колорит. Ось декілька прикладів:

Тарас Шевченко. *«Люди на землі мають чужі справи, а добре їй не думають»* («Кавказ»); *«Не в тім розкіш, що в хаті золота, а в тім розкіш, що здоров'я в хаті»* («Думи мої, думи мої»).

Леся Українка. *«Дурні бились, а розумні поживились»*; *«Хто дурнем вродився, той дурнем і згине»*; *«Не на те мудра, щоб дурнів розуму навчати»*; *«Поки біди не знатимеш, то розуму не матимеш»*; *«Розум на дорозі не валяється»* («Біда навчить»).

Ці прислів'я відображають глибокі моральні та філософські ідеї, які були важливими для українських письменників та відображені в їхніх творах.

Усна традиція. Багато прислів'їв передавалися усно з покоління в покоління і стали невіддільною ознакою української усної традиції. Вони використовувалися як засіб навчання, поради та вираження народної мудрості. *«І сила перед розумом никне»* [51, с. 86], *«розумний розсудить, а дурень осудить»* [51, с. 88], *«перед розумом і сила поступається»* [51, с. 90].

Українські прислів'я є важливим елементом культурної спадщини народу, який відображає його традиції, цінності та світогляд. Вони допомагають зберегти та передати наступним поколінням багатство народної мудрості та досвіду.

Історія виникнення польських прислів'їв тісно пов'язана з багатовіковою історією польського народу, його культурою, традиціями та способом життя. Ось кілька ключових моментів історії виникнення польських прислів'їв:

Середньовіччя. Багато польських прислів'їв виникли ще в середньовіччі, коли Польща була молодого державою і переживала період формування своєї народної ідентичності. Прислів'я відображали повсякденне життя, роботу на землі, взаємини між людьми та мудрість старшого покоління. Прислів'я, які виникли в епоху середньовіччя в Польщі, часто відображали тодішні реалії та цінності суспільства. Ось деякі приклади польських прислів'їв з цього періоду:

«*Co nagle, to po diable*» [105, с. 206] (*що раптом, то від чорта*). Це прислів'я нагадує людям, щоб вони уникали поспіху та ретельно вибирали свої дії, оскільки поспіх може призвести до небажаних наслідків.

«*Jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie*» [105, с. 323] (*як Куба (ім'я чоловіка), так і Бог*). Це прислів'я виражає ідею взаємної відповідальності та взаємодії між людьми та вищими силами.

«*Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta*» [105, с. 195] (*де двоє б'ються, там третій виграє*). Це прислів'я підкреслює важливість уникнення конфліктів та сприяння співпраці для досягнення успіху.

«*Bez pracy nie ma kołaczy*» [105, с. 83] (*без праці немає пирогів*). Це прислів'я нагадує про необхідність працювати наполегливо для досягнення мети чи успіху.

«*Co ma wisieć, nie utonie*» [105, с. 420] (*те, що має висіти, не потоне*). Це прислів'я вказує на те, що правда завжди виявиться, навіть якщо спочатку вона прихована чи забута.

Ці прислів'я відображали тодішні цінності, життєві мудрості та досвід суспільства середньовічної Польщі. Вони були важливою частиною усної традиції та сприяли передачі знань та мудрості з покоління в покоління.

Фольклор та усна традиція. Багато польських прислів'їв передавалися з покоління в покоління усно через усну традицію. Вони стали невід'ємною частиною фольклору та культурної спадщини польського народу, відображаючи його цінності, традиції та світогляд.

Історичні події. Деякі польські прислів'я можуть мати своє коріння в історичних подіях, які відбувалися на території Польщі. Вони відображають реакцію людей на події свого часу та їх досвід.

Наприклад: «*Kto sieje wiatr, ten zbiera burzę*» [105, с. 187] (*хто сіє вітер, той пожне бурю*). Це прислів'я може відображати турбулентний період історії Польщі, коли непродумані дії влади або громадян могли спричинити серйозні наслідки.

«*Raz kozie śmierć*» [105, с. 345] (один раз померати) - це прислів'я може мати відношення до польських повстань та боротьби за незалежність, коли кожен акт протесту чи супротиву міг призвести до смертельних наслідків.

«*Biednemu zawsze wiatr w oczy*» [105, с. 289] (бідному завжди вітер у обличчя). Це прислів'я може відображати важкі економічні умови часів кризи та бідності в історії Польщі, коли бідні люди стикалися з численними труднощами.

«*Po burzy zawsze jest słońce*» [105, с. 548] (після бурі завжди настає сонце). Це прислів'я може відображати надію на краще майбутнє після важких періодів у польській історії, таких як війни, вторгнення та політичні кризи.

«*Co cię nie zabije, to cię wzmacni*» [105, с. 106] (те, що тебе не вбиває, робить тебе сильнішим). Це прислів'я може бути пов'язане з боротьбою за виживання та відновлення після трагічних подій у польській історії, таких як війни чи катастрофи.

Ці прислів'я відображають важливі етапи та події в історії Польщі та відображають життєві мудрості, набуті польськими громадянами у ході їхнього історичного розвитку.

Літературна спадщина. Прислів'я також вплинули на польську літературу і були використані в творчості письменників як засіб характеристики персонажів та передачі моральних ідей. «*Co cię nie zabije, to cię wzmacni*» [105, с. 327] (що тебе не вб'є, то тебе зміцнить) – це прислів'я може бути використане для характеристики

сильного персонажа, який виходить з випробувань ще сильнішим та мудрішим. Воно також може передавати моральну ідею про важливість преодолення труднощів у житті.

«*Kto sie wiatr, ten zbiera burzę*» [105, с. 628](хто сіє вітер, той збирає бурю) – це прислів'я може бути використане для характеристики персонажа, який веде себе невідповідально або зазнає наслідків своїх вчинків. Воно передає моральну ідею про необхідність відповідального ставлення до своїх дій.

«*Biednemu zawsze wiatr w oczu*» [105, с. 549](бідному завжди вітер в очі) – це прислів'я може бути використане для характеристики персонажа, який живе у складних умовах і часто зіштовхується з перешкодами. Воно передає моральну ідею про справедливість та нерівність у суспільстві.

«*Raz kozie śmierć*» [105, с. 527] (*один раз помирати*) – це прислів'я може бути використане для характеристики персонажа, який ризикує своїм життям або робить надзвичайні дії. Воно передає моральну ідею про важливість мужності та рішучості.

Ці прислів'я додають глибини та автентичності творам письменників, допомагаючи читачам краще розуміти характери персонажів та важливі моральні уроки, які вони несуть.

Соціальні зміни. З розвитком суспільства та змінами у соціально-економічній сфері виникали нові прислів'я, які відображали сучасні реалії і виклики. Наведемо декілька сучасних польських прислів'їв, які активно використовуються у повсякденному мовленні:

«*Nie ma tego złego, co by na dobre nie wyszło*» [105, с. 178] (нема нічого поганого, щоби на добре не вийшло). Це прислів'я виражає оптимістичний погляд на життя, стверджуючи, що навіть негативні події можуть мати позитивні наслідки.

«*Czego nie ma w głowie, tego nie ma w nogach*» [105, с. 349] (чого не має в голові, того і нема в ногах). Це прислів'я підкреслює важливість міркування та планування перед діями, стверджуючи, що без відповідних думок не буде й дій.

«*Kto rano wstaje, temu Pan Bóg daje*» [105, с. 196] (хто рано встає, тому Бог дає). Це прислів'я підкреслює важливість ранкової праці та активного початку дня, натякаючи на те, що ті, хто рано прокидається, мають більше можливостей для успіху.

«*Lepszy wróbel w garści niż gołąb na dachu*» [105, с. 237] (краще горобець в жмені, ніж голуб на горищі) . Це прислів'я підкреслює важливість цінності того, що маєш, навіть якщо це менше, ніж ти хотів, порівняно з ризиком втрати того, що може бути кращим.

«*Gdzie dwóch się bije, tam trzeci korzysta*» [105, с. 453](де двоє б'ються, там третій має користь). Це прислів'я підкреслює вигоду для третьої сторони в ситуації конфлікту між двома іншими сторонами.

Ці прислів'я відображають важливі аспекти життя та моральні цінності, які залишаються актуальними навіть у сучасному світі.

Польські прислів'я є важливим елементом культурної спадщини народу, що допомагає зберегти та передати наступним поколінням багатство народної мудрості та досвіду. Вони відображають цінності, традиції та світогляд польського народу і допомагають зрозуміти його історію та культуру.

Існує багато позицій про виникнення прислів'їв і приказок у фольклористиці, які умовно можна звести до двох теорій. Найпоширенішою в наявних підручниках і дослідженнях є думка, побудована на матеріалістично-історичному принципі вивчення фольклору, яка формулює причину виникнення прислів'їв як прагнення людей до організації трудового досвіду в словесних формах, які найлегше і найміцніше закріплювалися в пам'яті .Однак, важко погодитись, що прислів'я створювались людьми, подібно до творів інших жанрів. Неможливо уявити також навмисне вкладання життєвого досвіду у певні словесні формули, легкі для запам'ятовування.

Представники міфологічної школи фольклористики пояснюють прислів'я як «уламки» інших жанрів народної творчості: замовлянь, байок, казок, легенд, пісень тощо. Таким чином, розуміючи етимологію чи походження паремій, можна

простежити період їх виникнення, асоціативне поле, історичні впливи, а загалом - дослідити розвиток усього жанру[46].

Проникаючи у зміст кожної приказки, можна побачити, що «всі вони належать до різних періодів національної культури, відтворюють еволюцію світогляду народу, фіксуючи не лише історичні, а й етнопсихологічні, релігійні, світоглядні риси різних епох» [14, с. 114].

Не варто стверджувати, що прислів'я та приказки – це дуже стійкий жанр, що майже не піддається жодним змінам і впливам. Цей жанр більше, ніж інші, відкритий для запозичень з різних сфер людського життя; і з плином часу наповнюється новими формами, темами, художніми засобами.

2.1.Прислів'я із компонентами *багатство, бідність* у побутовій свідомості українців

О.О. Потебня мову розглядав як величезну суму відомостей про культуру народу. На його думку, слово є не лише засобом вираження готової думки: воно є засобом, способом її створення та розробки. Мова – це сама думка. Власне народження думки органічно пов'язане з мовою, залежить від мови» [67, с. 237].

Прислів'я та приказки – це продукт народної творчості. Їхнє вивчення сприяє глибшому розумінню народу, його мови, традицій, вірувань тощо. Майновий стан є, вочевидь, одним із найдавніших критеріїв розподілу суспільства, що і до сьогодні діє у більшості народів планети. Водночас розподіл є далеко нерівномірним: невеликій групі супербагатіїв можна протиставити незліченну масу менш заможних, а то й зовсім бідних людей. Водночас для вкрай бідних людей більшість населення на планеті буде здаватися багатіями. Як бачимо, окреслення самих рис багатства є досить суб'єктивним і проблематичним. Цікаво спостерігати за змінами, що відбуваються в осмисленні окремою культурною спільнотою багатства як явища. Як зазначає Л. Я. Терещенко, цінними мають бути спроби порівняти способи концептуалізації цього явища та його вербальної актуалізації різними лінгвокультурними спільнотами, оскільки

вони дозволяють виявити спільні (загальнолюдські) та відмінні (етнокультурні) ціннісні домінанти зафіксовані у мовному матеріалі [85, с. 39].

Прислів'я – це скарбниця народної мудрості, що відображає погляди й цінності поколінь. Особливо цікавим є вивчення прислів'їв, пов'язаних з такими фундаментальними поняттями, як багатство і бідність. «Вони дозволяють зазирнути у глибини української ментальності, зрозуміти, як наші предки сприймали матеріальний добробут і нестачу» [56, с. 37].

Відповідно до 11-титомного «Словника української мови» лексема *багатство* має такі значення: «1) велике майно, цінності, гроші; 2) достаток усього, розкіш; протилежне до бідності; 3) сукупність матеріальних цінностей (зокрема, корисних копалин, флори і фауни); 4) велика кількість, багатоманітність; 5) щось дуже цінне, важливе, значне. Відповідно до семантичних компонентів лексеми багатство можна віднести: велику кількість чогось; цінність і важливість цього об'єкта» [80]. Етимологія слова *багатство*, згідно з етимологічним словником – псл. *bogaty* «той, хто має великий наділ», похідне від **bogъ* «доля, майно, багатство». Значення слова *багатство* відносне.

Багатство не є абсолютною величиною, а залежить від багатьох факторів, постійно змінюється. Бути багатим в одному суспільстві, в одному історичному періоді, може не вважатися таким в іншому. Адже в різних суспільствах рівень життя, потреби та очікування людей відрізняються. Те, що вважається достатком для виживання в одній країні, може бути розкішшю в іншій. Протягом історії змінювалася суть цього поняття. Те, що було цінним і дорогим в минулому, завдяки технологічному процесу стало доступним сьогодні. У кожної людини, залежно від особистих досвідів, цінностей, амбіцій, своє сприйняття багатства. Для когось достатньо дах над головою, а для когось – рахунок у банку. На відносність багатства впливають рівень життя в країні, соціальний статус, культурні цінності, інфляція і технологічний процес. Багатство, за матеріалами Вікіпедії – це достатня кількість цінних фінансових чи матеріальних благ, які можна використати для транзакцій. В економічному розумінні – це чиста вартість матеріальних і фінансових засобів (усі активи мінус пасиви), якими володіє нація,

особа чи фірма у певний проміжок часу. Також може означати велику кількість чогось, багатоманітність (культурне багатство, духовне багатство). Етимологічно походить від індоєвропейського *bhádah* – маєток, щастя. Ірина Патен у своїй статті «Лінгвокультурологічні концепти *багатство-бідність* у слов'янській пареміології» зазначала, що «багатство» структурно відповідає латинському слову *fortunatus* і трактується як «щастя, доля», тому багатство асоціюється з розкішним зовнішнім виглядом успішної людини (як нова копійка), із задоволеннями, прикметами красивого життя і ледарством, а бідність – це банкрутство, злидні, нестатки, приниження, сльози, хвороба («бідному всюди біда»). Багатих людей сприймають як здорових, щасливих і добре пристосованих («хто має гроші, то всюди хороший»; «щасливий, кого гроші люблять» // «przy tym szczęście, przy kym pieniądze»), бідних – як непристосованих і нещасних («хто бідний, той нікому непотрібний»; «бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці») [60, с. 60].

Професор Є. Онацький в «Малій українській енциклопедії» визначив багатство як посідання добра у великій кількості. Можна бути «багатим на розум», або «багатим на лати та на дрібні сльози» (Т. Шевченко. «Гайдамаки»), але, загалом кажучи, коли говориться про багатство, мається на увазі гроші та інші матеріальні цінності. У часи розквіту демолібералізму, як зазначає Є. Онацький, поняття *багатство* зв'язалося з посіданням грошей і В. Липинський у своїх Листах до Братів Хліборобів, повставав проти грошового багатства, яке деморалізує кожен національну аристократію, весь народ, бо звільняє від необхідності праці, від необхідності особистої жертвності та енергії. Грошове багатство дозволяє купувати собі заступників тоді, коли приходять будь-який обов'язок. Здебільшого гроші псують людей. Мудреці всіх часів до грошового багатства ставилися з великим застереженням і недовір'ям. Антистен, один з учнів Сократа і засновник кінчної школи філософії, відомий своїми радикальними поглядами на багатство та матеріальні цінності пропагував аскетизм, самодостатність і відмову від усього зайвого. Антистен стверджував, що справжнє багатство людини полягає не в матеріальних володіннях, а в її доброчинності, мудрості та самодостатності. Філософ закликав своїх послідовників відмовитися від усього зайвого, від розкоші

та комфорту. Він вважав, що прив'язаність до матеріальних благ робить людину залежною і нещасливою, породжує гординю, жадібність, відвертає людину від важливих речей, таких як самовдосконалення і служіння суспільству. Арістотель, один із найвидатніших філософів давнини, приділяв же проблемі багатства велику увагу, але він розглядав багатство як інструмент, а не як мету життя. Луцій Анней Сенека, римський стоїк і державний діяч, залишив у своїй спадщині свої роздуми про багатство. Він порівнював багатство з важким тягарем, що сковує людину і відриває від філософії, дружби, самовдосконалення. Сенека стверджував, що саме багатство породжує заздрість, страх витрати, постійну необхідність його охороняти. На думку Сенеки, справжнє багатство не в гаманці, а в душі людини. Бути задоволеним життям і вміння радіти простим речам – то є справжнє щастя, це духовне щастя, засноване на любові, доброчинності, мудрості та спокої. Тема багатства споконвіку притаманна людству. У Книзі всіх Книг – Біблії, неодноразово вказуються про небезпеки, пов'язані з багатством: жадібність, гординя, віддалення від Бога. Хоча є багато біблійних постатей, яких Бог благословив багатством, але, у них багатство не було самоціллю, а тільки для добрих справ і для служіння Богу. У книзі Матфея (6.24) такі слова – *«Ніхто не може двом панам служити: бо або одного зненавидить, а другого буде любити, або триматиметься одного, а того знехтує. Не можете Богові служити – і мамоні»* [72, с. 13]. Тут Біблія попереджає, що багатство може стати ідолом, відвернути людину від Бога і спокусити її до гріха. Є приклади у Святому Письмі про випробування у вірі багатством. Є історія Йови. Це яскравий приклад того, як багатство може стати випробуванням. Йов був благочестивим і дуже багатим чоловіком, якого спокусив сатана, стверджуючи що той служить Богу лише через багатство. Бог дозволив сатані позбавити Йова всього, що він мав, щоб перевірити його віру. Цар Соломон, один з найбагатших людей в історії, але в певний час він віддалився від Бога, дозволивши проникнути в його життя багатоженству та ідолопоклонству. В Євангелії від Луки Ісус розповідає притчу про багатого чоловіка, що мав багатий урожай. Він не поділився з бідними, а вирішив побудувати більші комори для свого зерна, але тієї ж ночі Бог забрав його життя.

Ісус таким чином пояснює, що буває з тим, хто збирає собі скарби, а не багатіє перед Богом. Біблія закликає до поміркованого ставлення до багатства, заохочує до праці, засуджує жадібність, накопичення. У посланні до євреїв (13.5) Апостол Павло писав: «У вашій поведінці не будьте грошолюбні, задовольняйтеся тим, що маєте», сам бо говорив: «Я тебе не zostавлю, я тебе не покину» [72, с. 278]. Євангеліє закликає не прив'язуватися до земних скарбів, а збирати скарби на небі. Основа цієї мудрості в рядках Євангелія від Матея (6.19–21) – *«Не збирайте собі скарбів на землі, де міль і хробацтво нівечить, і де підкопують злодії та викрадають. Збирайте собі скарби на небі, де ні міль, ані хробацтво не нівечить і де злодії не пробивають стін і не викрадають. Бо де твій скарб, там буде і твоє серце»* [72, с. 14]. У Євангелії від Матфея (6.31-34) є і такі слова – *«Отож не турбуйтеся, промовлявши: Що будемо їсти, що пити й у що зодягнемоя? Про все те побиваються погани. Отець же ваш небесний знає, що вам усе це потрібне. Шукайте перше Царство Боже та його справедливість, а все те вам докладеться. Не журіться, отже, завтрішнім днем; завтрішній день турбуватиметься сам про себе. Доволі днєві його лиха»* [72, с. 14]. Багатство може бути як благословенням, якщо використовується для добрих справ і не затьмарює духовні цінності, так і випробуванням, коли стає ідолом, коли приводить до духовного падіння. Все залежить від того, як людина до нього ставиться. Якщо багатство використовується для добрих справ і не затьмарює духовні цінності, то воно може бути благословенням. Але якщо воно стає ідолом і відводить людину від Бога, то воно стає випробуванням, яке може призвести до духовного падіння. Як зазначає професор Є. Онацький, не осуджується саме багатство, але осуджується поганий його вжиток, осуджується зловживання багатством. Тому св. Василій Великий писав: *«Від Бога походять плідність землі, і запліднювальна температура повітря, і багатство жнива, і співпраця волів і всяка інша допомога в хліборобській праці. Від людини натомість – грубість поводження, ворожість і егоїзм, з яким він відповідає своєму Добродієві, забуваючи про спільність походження і про обов'язок допомагати бідним»*. Святий Августин говорив мудрі слова: *“Не належить іншим те, що належить тобі право, а право належить те,*

що придбано справедливо, а справедливо придбане те, що людина адмініструє з добротою в серці. Натомість іншим належить те, що ти посідаєш у злий спосіб, а посідає у злий спосіб той, хто своїм майном зловживає». У філософії та психології питання про взаємозв'язок багатства і щастя є одним з найдавніших і найактуальніших. Українська мудрість, через своїх предків навчає, що щастя за гроші не купиш. Помилкове судження багатьох людей, що багато грошей дозволить розв'язати свої проблеми, зробить їх щасливими, але це – міф. Дослідження соціологів показує, що після задоволення базових потреб додаткові гроші не обов'язково призводять до значного зростання щастя [54, с.15]. Окрім матеріального благополуччя, на щастя впливають здоров'я, стосунки з іншими людьми, самореалізація, почуття мети та сенсу життя. Гроші можуть бути корисним інструментом, але не є гарантією щастя. Важливо розуміти відносність багатства, щоб зосередитись у житті на більш важливих речах, ніж матеріальні блага. Розуміння відносності багатства допоможе цінувати те, що є. Поняття *багатства* є складним і багатогранним. Розуміння відносності багатства допомагає нам жити більш щасливим і задоволеним життям. Погляди стародавніх філософів і біблійні погляди на багатство, на його відносність знаходять цікавий відгомін в українському фольклорі. Прислів'я та приказки, народжені з життєвого досвіду багатьох поколінь, часто містять мудрі спостереження про людські цінності, в тому числі й про ставлення до грошей та матеріальних благ. Українське прислів'я: *«Не грошима щастя купують»* [80], є одним із найпоширеніших і відображає глибоку народну мудрість. воно вказує на те, що матеріальні блага не є запорукою щастя і справжнє щастя криється в інших, більш духовних сферах життя. Щастя – не товар, що можна купити за гроші. Під щастям тут розуміється не лише миттєвості від задоволення, а й глибоке внутрішнє відчуття повноти життя, стан повної гармонії душі й тіла. Гроші можуть забезпечити лише певні потреби, але не можуть задовольнити всі бажання людини. Мало того, надмірне прагнення до багатства може призвести до розчарування, відчуття порожнечі і, навіть, нещастя. Прислів'я закликає звернути увагу на свій внутрішній світ, розвивати свої таланти, будувати міцні стосунки з іншими людьми і шукати сенс

життя за межами матеріального. Попри те, що це прислів'я було створено багато століть тому, воно залишається актуальним і сьогодні, є мудрим спостереженням про людську природу і закликає нас шукати щастя не в зовнішніх обставинах, а в самих собі і в наших відносинах з іншими.

«Багатство не в кишені, а в душі» [80]. Це українське прислів'я вказує на те, що справжнє багатство не залежить від матеріального стану, а акцентує увагу на внутрішньому світі людини. Багатство – це не просто відсутність бідності, а позитивний стан, який пов'язаний з розвитком особистості і її внутрішнім світом. У сучасному світі, де матеріальні цінності часто ставляться на перше місце, це прислів'я нагадує нам про важливість духовних цінностей і про те, що справжнє багатство – це не те що ми маємо, а те, ким ми є.

«Багатий не той, хто багато має, а той, хто мало потребує» [80]. Це прислів'я підкреслює, що справжнє багатство полягає у внутрішній гармонії, задоволеності життям і вмінні цінувати те, що маєш. У сучасному світі, де матеріальні цінності часто ставляться на перше місце, це прислів'я набуває особливої актуальності. Воно нагадує нам, що справжнє щастя не купиш за гроші.

«Не порівняєш гори з долиною, а багатого з убогим» [80]. Це прислів'я, як і багато інших, містить у собі глибокий сенс, який стосується нашого сприйняття світу та людей. Кожна людина має свої радощі й труднощі, і порівнювати їх безглуздо. Сприйняття щастя та успіху у кожної людини індивідуальне. В суспільстві завжди існувала і буде існувати соціальна нерівність. Це прислів'я нагадує нам, що не варто порівнювати себе з іншими, а зосередитися на своєму житті та досягненнях. Це прислів'я є мудрим спостереженням про життя. Воно нагадує нам, що щастя не залежить від матеріальних благ, а кожна людина має право на своє щастя, незалежно від її соціального статусу.

«За багатими жнивами приходять марнотратство, а за бідними – ощадність» [80]. Це прислів'я є дуже влучним відображенням того, як матеріальний стан людини може впливати на її поведінку та цінності. *Багаті жнива* – це метафора, що означає період достатку, процвітання, коли людина має багато ресурсів, грошей, їжі тощо. *Марнотратство* – це бездумне витрачання

грошей, ресурсів, часу. Це протилежність ощадливості. Це прислів'я говорить про те, що надмірна розкіш може призвести до втрати всього. Коли люди мають багато, вони часто починають менше цінувати те, що мають. Вони можуть стати легковажними у витрачанні, не замислюючись про майбутнє. Багатство може спонукати до розкоші, розваг, і людина може втратити почуття міри. «*А за бідними – ощадність*» [80]. Бідні – ті, хто мають мало ресурсів, грошей. Ощадність – це обережне використання ресурсів, економія. Люди, які живуть у бідності, змушені бути ощадливими. Вони вчаться цінувати кожен копійку, кожен ресурс. Нестача змушує їх планувати свої витрати, відкладати кошти на майбутнє. Це прислів'я нагадує нам, що справжня цінність речей визначається не їхньою кількістю, а тим, як ми їх використовуємо.

Ставлення до багатства в українському суспільстві завжди було багатогранним і залежало від історичного контексту, соціально-економічних умов та культурних цінностей. У Київській Русі багатство часто асоціювалося з владою та могутністю князів. Воно було показником успішної зовнішньої політики, економічного процвітання і міри шани, яку князь отримував від своїх підданих. Для простого народу багатство означало достаток їжі, одягу та житла. Воно було запорукою виживання в складних природних умовах. Козацтво ідеалізувало працю і вважало, що багатство має бути зароблене чесною працею. Існували певні норми, які регулювали розподіл майна в козацьких громадах. Загалом, козаки прагнули до соціальної рівності. Маючи власну землю і майно, козак відчував себе вільною людиною, яка не залежить від панів. У період панування росії загострилися соціальні протиріччя. Пани накопичували величезні багатства, в той час, як селяни жили в злиднях. Багатство стало одним із головних атрибутів панства. Серед селянських мас поширювалися ідеї про те, що багатство має бути розподілене справедливо. У радянський період пропагувалася ідея про те, що всі люди рівні і мають однакові можливості. Багатство стало асоціюватися з партійною номенклатурою і було символом престижу. Більшість населення жила в умовах дефіциту, що робило багатство недоступним для більшості. В незалежній Україні ставлення до багатства стало

більш неоднозначним. З одного боку, багато хто прагне до матеріального добробуту, з іншого – цінується духовний розвиток і сімейні цінності. Зростає розрив між багатими і бідними, що породжує соціальну напругу. Протягом всієї історії поняття *багатство* було відносним і залежало від конкретних історичних умов. Якщо раніше багатство часто асоціювалося з владою і соціальним статусом, то сьогодні все більшої ваги набувають такі цінності, як свобода, самореалізація і щастя. Глобалізація сприяє поширенню споживацьких цінностей і підвищує значення матеріального добробуту в суспільстві. Український народ завжди цінував працю. Про це свідчать численні прислів'я та приказки, які передавалися з покоління в покоління.

«Не гроші роблять людину, а людина гроші» [80]. Прислів'я підкреслює активну роль людини у створенні матеріальних цінностей і стверджує, що гроші є лише інструментом, засобом, а не метою людського життя. Людина є творцем грошей завдяки своїм зусиллям, праці, підприємливості. Вона є не пасивною істотою, вона має свободу вибору і може формувати своє життя та досягати успіхів завдяки власній праці, а надмірний культ матеріальних цінностей може призвести до деградації особистості.

Про працю як шлях до добробуту говориться і в Біблії. У посланні до Солунян II (3.10) є слова *«Хто не хоче працювати, хай і не їсть»*. Цей вираз є як українське прислів'я *«Хто не працює, той не їсть»*. Ця фраза має схожий зміст і закликає до активної життєвої позиції. Це прислів'я, як і *«Праця годує, а лінь марнує»*, відображає цінність праці в багатьох культурах. Хоча це прислів'я має давнє коріння, воно залишається актуальним і в сучасному суспільстві. У світі, де конкуренція висока, а вимоги до професіоналізму постійно зростають, праця є одним з ключових факторів успіху. Прислів'я *«Хто не працює, той не їсть»* є відображенням традиційних цінностей, які протягом століть формували світогляд людей. Воно закликає до працьовитості, відповідальності та самостійності. Однак, у сучасному світі це прислів'я варто розглядати у контексті більш широких соціальних і економічних проблем.

«Праця годує, а лінь марнує» [51]. Це одне з найпоширеніших прислів'їв, яке підкреслює важливість праці для забезпечення матеріального добробуту. Праця може забезпечити людині гідне життя, а лінь призводить до бідності та без результативності. Праця завжди була і є основою людського буття. Вона не лише забезпечує матеріальні потреби, а й формує характер людини, розвиває її здібності та навички. Лінь не лише заважає досягти успіху, але й може призвести до деградації особистості. Попри те, що це прислів'я з'явилося давно, воно залишається актуальним і сьогодні. У сучасному світі, де конкуренція висока, а вимоги до професіоналізму постійно зростають, праця є одним з ключових факторів успіху.

Тема багатства як спокуси є однією з найдавніших і найактуальніших у філософії, релігії психології. І українські прислів'я не оминули цю тему. Багатство, як і будь-яка інша сила, може бути використана як на добро, так і на зло. Усе залежить від того, якими цінностями керується людина. Українські прислів'я застерігають нас від надмірної прихильності до матеріальних благ і закликають до поміркованості, справедливості і гуманізму. У Біблії (6:10): *«Бо корінь усякого зла – кохання до грошей»*. Українські прислів'я: *«Гроші зіпсують людину»* [51], *«Багатство – всілякого гріха батько»* [51]. Корінь усякого зла – любов до грошей, що є першопричиною багатьох негативних явищ у людському житті. У виразі *«кохання до грошей»* підкреслюється не просто наявність грошей, а саме пристрасне бажання їх мати, яке може стати рушійною силою для вчинення поганих вчинків. Надмірна прихильність до грошей може негативно вплинути на характер людини, розвинути жадібність, гординю, егоїзм і породити різноманітні гріхи: обман, крадіжку, зраду, насильство. Ці ідеї є актуальними для різних культур і епох, оскільки проблема взаємовідносин людини і матеріальних цінностей є вічною. В Євангелії від Марка (8.36) є слова: *«Що користь людині, як увесь світ здобуде, а душі своїй шкоду завдасть»*. Ці слова стали втілені і в українські народні прислів'я *«Здорова душа в здоровому тілі»*, *«Не в грошах щастя»*. Ці прислів'я відображають тісний взаємозв'язок між фізичним і психічним здоров'ям людини, адже фізичне благополуччя сприяє добробуту

душі, а здоров'я душі, відповідно, позитивно впливає на тіло. Тіло і душа є єдиним цілим, і стан одного впливає на стан іншого. Прислів'я вказують на важливість духовного розвитку, міжособистісних відносин, самореалізації. Матеріальні блага можуть забезпечити комфорт, але не можуть купити любов, здоров'я, друзів і справжнє щастя. А щастя – це наш внутрішній стан, який залежить від нашого ставлення до життя і до самих себе. Прислів'я вказують на важливість духовного розвитку, міжособистісних відносин, самореалізації. Біблійна ідея про те, що багатство не приносить вічного щастя, знаходить своє відображення в українському прислів'ї *«Не грошима щастя купують»*. Обидві ідеї підкреслюють, що справжнє щастя не залежить від матеріальних благ. Біблійна заповідь працювати, щоб задовольнити свої потреби знаходить паралель в українському прислів'ї *«Без труда нема плода»* та *«Хто не працює, той не їсть»* [80]. Обидві культури підкреслюють важливість праці для забезпечення добробуту. Біблійне попередження про спокусливість багатства, яке може призвести до гордині та жадібності, знаходить своє відображення в українському прислів'ї *«Гроші зіпсують людину»* [80]. Обидві ідеї вказують на те, що надмірна прихильність до матеріальних благ може мати негативний вплив на характер людини.

Як бачимо, біблійні уявлення про багатство знаходять глибокий резонанс в українській культурі, що відображено в народних мудростях. Це свідчить про те, що фундаментальні питання про сенс життя, цінності та ставлення до матеріальних благ є універсальним і хвилюють людей різних культур і епох.

Також є прислів'я із досліджуваними компонентами, пов'язані зі скупістю і марнотратством:

«Скупий платить двічі» [80]. Це прислів'я, як і багато інших, має глибокий сенс, який стосується не лише фінансових питань, а й ширшого спектру життєвих ситуацій. Це прислів'я застерігає від надмірної економії, яка може призвести до більших витрат у майбутньому. Крім фінансового аспекту, це прислів'я має й більш глибокий сенс: Часто краще купити одну якісну річ, ніж кілька дешевих, які швидко вийдуть з ладу. Найкращі інвестиції – це інвестиції в себе: освіта,

здоров'я, розвиток особистості. Важливо знаходити баланс між економією і витратами. Не варто відмовляти собі у всьому, але й не варто витратити гроші даремно. Прислів'я «Скупий платить двічі» є мудрим спостереженням про людську природу. Воно закликає нас бути розсудливими у своїх витратах і не забувати про довгострокову перспективу.

«Скупий складає, а щедрий споживає» [80]. Прислів'я контрастує два типи людей: скупих, які бояться витратити гроші, і щедрих, які з легкістю ними розпоряджаються. Це прислів'я не лише про гроші, а й про ставлення до життя загалом. Скупий боїться втратити, тому не ризикує і не живе повноцінно. Щедрий, навпаки, відкритий до нового, готовий до змін і отримує від життя більше задоволення. Це прислів'я доповнює попереднє. Якщо перше прислів'я говорить про наслідки скупості, то друге підкреслює різницю в життєвій позиції скупих і щедрих людей. Це прислів'я залишається актуальним і сьогодні, оскільки проблема вибору між накопиченням і споживанням стоїть перед кожною людиною. Це прислів'я, хоч і має простий вигляд, насправді торкається глибоких психологічних та філософських аспектів людської поведінки. Це не просто народна мудрість, а глибоке узагальнення людського досвіду. Воно торкається фундаментальних аспектів людської психології та філософії, таких як ставлення до матеріальних благ, сенс життя, етика і мораль. Розуміння цього прислів'я допомагає нам краще зрозуміти себе та інших людей.

Аналіз паремійних одиниць з компонентом *бідність* в українській мові є цінним інструментом для дослідження культурних, соціальних та психологічних аспектів українського суспільства. Він дозволяє глибше зрозуміти, як українці сприймали та осмислювали бідність протягом століть, а також виявити актуальні проблеми сучасності.

Згідно зі «Словником української мови» лексема *бідність* має таке значення: «1. Матеріальна незабезпеченість, нестатки, брак засобів для існування; убогість. «Багатство дме, а бідність удвоє гне» [80]. Одним із найпоширеніших інструментів для визначення рівня бідності є гроші. Є абсолютна бідність. Це стан, при якому людина не має достатньо ресурсів для

задоволення базових фізіологічних потреб. Є відносна бідність. Це стан, при якому дохід людини нижче середнього рівню доходів у суспільстві. Є і мультимірна бідність, адже бідність – багатогранне явище і включає не лише матеріальну скруту, але відсутність доступу до освіти, до соціальних послуг, до охорони здоров'я і враховує різні аспекти життя. Гроші є важливим, але не єдиним інструментом для визначення бідності. Народна мудрість, зібрана в прислів'ях, пропонує глибше зрозуміти це складне явище.

Бідність в українській культурі – це складне поняття, яке охоплює не лише матеріальну незабезпеченість, а й низку соціальних, психологічних та культурних аспектів. Воно має глибокі історичні корені та пронизує різноманітні сфери життя українського суспільства. За матеріалами «Вікіпедії», бідність – це соціальні відносини, що характеризуються відсутністю достатніх матеріальних засобів для того, щоб провадити нормальне суспільне життя. Це стан матеріальної незабезпеченості, відсутність необхідних засобів для задоволення базових потреб людини.

В українській літературі бідність часто пов'язують з соціальним статусом, з морально-етичними цінностями, з релігійними уявленнями та культурними стереотипами. Традиційно, бідні люди займали нижчі шаблі, мали обмежений доступ до освіти, медицини та інших соціальних благ. Часто бідність асоціювалась з працьовитістю, смиренням, терпінням та іншими чеснотами, хоча за релігійними уявленнями бідність розглядалась як випробування, яке може призвести до спасіння. Існували і такі культурні стереотипи про бідних, як про лінивих, нездатних, морально слабких людей. В історичному контексті бідність була невід'ємною частиною життя українського селянства протягом століть, адже постійні війни, голодомори, економічні кризи призводять до збіднення значної частини населення. В українській літературі бідність часто зображується як трагічна доля простої людини, яка мусить боротися за виживання. Багато народних мудростей відображають важке життя бідних людей, їх сподівання та мрії. Проблема бідності залишається актуальною і сьогодні, хоча матеріальний стан українців покращився. Особливо гостро стоїть воно у сільській місцевості

та серед певних соціальних груп. Бідність має значний вплив на суспільство: посилює соціальну нерівність, створює перешкоди для соціальної мобільності. Бідність – це комплексна соціальна проблема, яка має глибокі історичні корені та вимагає системного підходу для її вирішення. Розуміння її значення в українській культурі допомагає нам краще оцінити масштаби проблеми та розробити ефективні стратегії боротьби з нею. Значну увагу темі бідності приділяє Біблія, як одне з найвпливовіших джерел релігійної та моральної філософії. Бідність часто зображується як випробування віри, яке може зміцнити духовність людини. Святе Письмо засуджує соціальну несправедливість і закликає допомагати бідним. Це свідчить історія про те, як Ісус Христос оточував себе бідними людьми, проповідував, що Царство Небесне належить їм, і благословляє їх. Євангеліє закликає багатих людей допомагати бідним, ділитися своїми благами. В українських прислів'ях бідність часто зображується як випробування, яке людина має знести з гідністю. Вони також відображають народну мудрість про те, що справжнє щастя не залежить від матеріального достатку.

Українські прислів'я частіше фокусуються на практичних аспектах життя, тоді як Біблія розглядає бідність у широкому контексті духовного розвитку. І українські прислів'я, і Біблія свідчать про те, що тема бідності завжди була актуальною для людства. Обидва джерела підкреслили важливість гуманізму, співчуття і взаємодопомоги. Розуміння того, як зображується бідність у цих джерелах, допомагає нам глибше усвідомити цю проблему і шукати шляхи її вирішення. поняття бідності в Біблії має багатогранний характер і охоплює не лише матеріальну незабезпеченість, але й духовний стан людини, її стосунки з Богом та суспільством. Семантичні аспекти у Біблії – матеріальна незабезпеченість. Описується як відсутність необхідних засобів для існування, голод, бездомність тощо. Стан людини, яка не має особистих стосунків з Богом, відчуває духовну порожнечу, потребує спасіння – духовна бідність. Соціальна виключність, залежність від інших і випробування віри – все стосується бідних людей. Саме бідні люди залежать від милосердя інших, що підкреслює їхню

вразливість та потребу в захисті. Бідні люди відчують себе відкинутими суспільством, маргіналізовані та позбавлені прав. бідність може бути і випробуванням віри, яке допомагає зрозуміти людині свою залежність від Бога та зміцнити її духовність. Є чимало біблійних текстів, які стали згодом основою для фольклору. Так, у Новому Завіті Ісус Христос розповідав притчі, які підкреслювали небезпеку багатства та необхідність допомагати бідним. У Книзі Вихід (22:22–23) є заповідь про милосердя до бідних: *«Не утискай бідного і сироти, і не збирай одежини в застави у вдови, бо згадай, що ти сам був рабом в Єгипті, а Господь твій, визволив тебе звідти»* [72, с. 84]. Бідність часто зображується як тимчасовий стан, який можна подолати завдяки Божій допомозі. Бідність у Святому Письмі пов'язується з працелюбністю, мудрістю та смиренням. Апостоли, учні Ісуса, завжди закликали до милосердя, до допомоги бідним.

Поняття *бідності* в Біблії має глибокий символічний зміст і охоплює широкий спектр аспектів людського життя. Воно є не лише соціальною проблемою, але й духовним викликом, який спонукає людей до співчуття, милосердя та пошуку справжніх цінностей. Біблійне розуміння бідності досі актуальне і може допомогти суспільству подолати цю проблему та побудувати більш справедливий світ. Зв'язок між біблійною мудрістю та українськими прислів'ями про бідність є глибоким і багатогранним. Цей зв'язок формувався протягом століть, коли біблійні тексти перепліталися з народною свідомістю, впливаючи на утворення культурних кодів, зокрема, прислів'їв. Наприклад, біблійний заклик до милосердя до бідних знаходить своє відображення в багатьох українських прислів'ях, що наголошують про важливість допомоги нужденним *«Бідному подай, то й тобі подадуть»* (добро, що ми робимо, обов'язково повернеться), *«Хто бідному допомагає, той Бога шанує»* (допомога нужденним є виявом пошани до Бога), *«Бідного не ображай, бо Бог все бачить»* (це прислів'я нагадує про Божу справедливість, і те, що за кожне вчинене зло потрібно буде відповідати). Біблійні історії про бідних і багатих, про Боже благословення праці і справедливості, стали основою для народних

мудростей: *«Бог допоможе, хто сам не зможе»* [80], *«Праця годує, а молитва спасає»*, *«Бог дає, Бог і забирає»*. Біблійні цінності, такі як смиренність, терпіння, віра в Бога, знайшли своє відображення в українських прислів'ях та приказках. Бідність постає як випробування у Святому Письмі [72, с. 401], але зміцнює духовність і характер людини. Біблія була і залишається одним з найпотужнішим джерелом моральних і духовних цінностей для українського народу. Тому біблійні ідеї так влучно вписались в українську культуру і знайшли своє відображення в українській народній творчості.

«Бідному все вітер в очі» [80]. Це прислів'я дуже влучно відображає те, як часто бідні люди постають перед труднощами і несправедливістю. Бідність – це не просто брак грошей, а низка проблем, які постійно мучать бідних людей. Прислів'я підкреслює несправедливість соціальної системи, коли бідні відчують більше труднощів, ніж багаті, адже бідність часто супроводжується постійним стресом і почуттям безнадії, що може мати негативний вплив на психічне здоров'я. Бідні люди часто почуваються ізольованими від суспільства, і їм важче досягти успіху в житті. Бідні люди мають менший доступ до якісної медичної допомоги, тому вони частіше хворіють і страждають від хронічних захворювань. Бідні люди часто стикаються з упередженням і дискримінацією з боку заможних верств суспільства. Проблема бідності є гострою для багатьох країн світу, в тому числі й для України. Це потужний соціальний коментар, який привертає нашу увагу до соціальної нерівності та несправедливості.

«Бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці» [80]. Це прислів'я чітко відображає, як часто бідні стикаються з багатьма труднощами і несправедливістю. Савка – образ бідної людини, яка часто постає перед труднощами, не може знайти спокій і щастя в кожній сфері життя, навіть у тих, що пов'язані з елементарними людськими потребами. Бідність – це не просто брак грошей, а ціла низка проблем, які постійно переслідують бідних. Прислів'я підкреслює несправедливість соціальної системи, коли бідні постають перед труднощами, їх постійно переслідують проблеми. Це створює відчуття безнадії

та відчаю. Тому спонукає нас замислитися над тим, як ми можемо допомогти тим, хто опинився у складній ситуації.

«На бідного Макара всі шишки летять» [80]. Бідність – це не просто відсутність грошей, а цілий комплекс проблем, які постійно переслідують бідну людину. Прислів'я підкреслює несправедливість суспільного устрою, в якому бідні зіштовхуються з більшими труднощами, ніж багаті. Бідні страждають від нещастя, мають постійне відчуття безсилля і несправедливості, відчувають себе виключеними із суспільства, що ускладнює їм досягнення успіху в житті.

«Бідний не той, хто мало має, а той, хто багато хоче» [80]. Це прислів'я показує, що причиною нещастя часто бувають завищені очікування. Це прислів'я, хоч і коротке, містить глибокий сенс, який виходить далеко за межі матеріального стану людини. Прислів'я підкреслює, що бідність – це поняття відносне. Для одного людини, яка має лише необхідне для виживання, може здаватися бідною, а для іншого, хто постійно прагне до більшого, навіть мільйон може бути недостатньо. Прислів'я застерігає від постійного пошуку матеріальних благ. Це свідчить про те, що незадоволеність своїм становищем може призвести до постійного почуття незадоволеності, попри досягнення. Справжнє багатство – це не матеріальне, а внутрішній стан людини, її задоволеність життям і вміння цінувати те, що вона має. Це прислів'я пов'язане з психологією щастя. Воно стверджує, що щастя не залежить від зовнішніх обставин, а формується внутрішнім світом людини.

«Бідний як церковна миша» [80]. На перший погляд, цей вислів може здатися парадоксальним, оскільки він порівнює людей з мишами, які живуть у будинку священика, що зазвичай асоціюється з багатством. Однак це лише поверхнєве розуміння. Справжнє значення цього вислову полягає в тому, що людина, про яку йдеться, дуже бідна. Хоча миші в домі священика живуть у середовищі, яке можна вважати багатим, насправді вони живуть у бідності з обмеженою їжею. Походження цього виразу пов'язане з уявленнями про життя духовенства. Хоча деякі священники були заможними, багато жили просто, особливо в селі. Порівняння з мишею в домі священика підкреслює контраст між

очікуванню процвітання та реальністю бідності в такому місці. Використання образних порівнянь дозволяє швидко й чітко передати поняття бідності. Цей вислів став частиною українського фольклору та відображає певні аспекти традиційного способу життя і використовується в розмові для опису бідності людини.

«Бідність не порок, а нещастя» [80]. Це прислів'я відображає загальнолюдські цінності, ставлення до матеріальних цінностей та до її моральних якостей. Матеріальна скрута не є ознакою негативних моральних якостей людини. В історії часто бідних людей звинувачували в їхньому становищі, хоча бідність не робить людину менш гідною чи менш цінною. Друга частина прислів'я вказує на те, що бідність є скоріше наслідком несприятливих обставин, а не результатом особистої вини. Цей вислів чітко відмежовує бідність від пороку, підкреслюючи, що бідна людина не є менш добродісною. А бідність розглядається як нещастя, як негативну подію, яка може спіткати будь кого. Прислів'я *«Бідність не порок, а нещастя»* є виразом гуманізму та справедливості. Воно закликає нас не судити людей за їхнім матеріальним станом, а бачити в кожній людині гідність, потенціал, нагадує нам про необхідність співчуття до людей, які опинилися в скрутному матеріальному становищі, про важливість боротьби з бідністю як соціальною проблемою.

«Гроші не пахнуть». Це один з найвідоміших фразеологізмів, який протягом століть використовується в різних культурах. Це прислів'я відображає прагматичний погляд на гроші, згідно з яким не важливо, яким чином вони були зароблені. Ці слова приписують римському імператору Веспасіану. Коли його син засудив його рішення обкласти податком громадські туалети. Ця історія символізує байдужість до походження грошей, головне – їхня наявність. У давньогрецькій філософії гроші розглядали як нейтральний інструмент, який може як приносити добро, так і бути джерелом зла. Критики, історики, такі як М. Грушевський, І. Франко стверджують, що це прислів'я сприяє знеціненню моральних цінностей, заохочує егоїзм, виправдовує злочини, пов'язані з грошима, відображає складні взаємини між економікою, соціумом і мораллю.

«*Гроші йдуть до грошей*» [80]. Це прислів'я є досить поширеним у різних культурах, в тому числі і в українській. Відображає спостереження про те, що люди, які вже мають певний капітал, мають більше можливостей для його збільшення. Досліджуючи історію України, Михайло Грушевський звертав увагу на соціальні та економічні аспекти розвитку українського суспільства. Його праці дозволяють простежити, як змінювалися відносини власності, розподіл багатства та вплив заможних верств на суспільне життя.

Гроші, як самодостатня цінність, відібрана від реальних потреб людини, відображається і в українських прислів'ях, де підкреслено важливість економії, раціонального використання коштів. «*Гроші до грошей летять*», «*У кого гроші є, тому й рука всяк дає*», «*Гроші люблять рахунок*», «*Копійка гривню береже*», «*Гроші всюди хороші*», «*Без грошей як без рук*» [80]. Ці прислів'я прямо відображають ідею про те, що гроші мають властивість примножуватися, притягуючи до себе нові кошти.

Прислів'я про багатство і бідність, про багатих і бідних, формувалися протягом століть під впливом історичних, соціальних та економічних умов та відображають глибоко вкорінені уявлення українців про матеріальне благополуччя, соціальну нерівність та цінності життя. Більшість прислів'їв про багатство свідчать про те, що матеріальне благополуччя традиційно вважається важливою цінністю в українському суспільстві і асоціювалося з безпекою, комфортом та соціальним престижем. Бідність зображується як негативне явище, пов'язане з труднощами, обмеженнями та стражданнями. Праця в культурі українців, наполегливість, чесність – шлях до багатства, але є і нерівність у розподілі багатства, бо є можливості набути його нечесним шляхом, тому, щодо багатства ставлення в українських прислів'ях – неоднозначне. Відображення у прислів'ях існування соціальної нерівності та усвідомлення того, що не всі мають рівні можливості для збагачення призводять до суперечливого ставлення до понять *бідність і багатство*. Дослідження паремій з компонентами *бідність і багатство* дозволяє глибше зрозуміти менталітет українців, їх цінності і уявлення про світ, допомагає проаналізувати історичний контекст і простежити

як змінювалось ставлення до багатства і бідності впродовж історії.. У цих прислів'ях – накопичений досвід і мудрість поколінь.

2.2. Опозиція «багатство /бідність» у побутовій свідомості поляків

Як зазначає мовознавчиня Т. О. Мороз у своєму дослідженні, «у дослідженнях паремійного фонду польської мови одним з актуальних питань є репрезентація соціальної сфери, зокрема соціальних та економічних відносин людей, взаємодії соціальних ролей тощо питання про багатство та бідність, про стосунки бідних і багатих є одним із актуальних у суспільстві. У польській мові є чимало паремій, що відповідають цій тематиці». Це насамперед протиставлення компонентів *bogaty / biedny, bogaty / ubogi, bogacz / biedak, syty / głodny, bogaci / ubodzy*» [48, с. 6].

Рівень добробуту сім'ї суттєво впливає на різні аспекти життя її членів. Вивчаючи народну мудрість, зокрема прислів'я, можна помітити таку особливість: хоча слово *бідність* зазвичай має негативний відтінок, існують вирази, які надають їй несподівано позитивної оцінки. Це свідчить про те, що ставлення до бідності в народі є більш складним і багатогранним, ніж здається на перший погляд.

Опозиція «багатство / бідність» є фундаментальною темою, яка пронизує людську історію та культуру. У побутовій свідомості поляків це протистояння набуло специфічних рис, сформованих під впливом багатовікової історії, соціальних та культурних особливостей. У період існування Шляхетської Республіки існувала значна соціальна нерівність. Шляхта, як панівний стан, володіла більшістю земель, і мала значний політичний вплив. Селяни жили у бідності. Цей контраст залишив глибокий слід у народній свідомості. Розділи Речі Посполитої та подальші поділи території між сусідніми державами привели до економічних потрясінь та до посилення соціальної нерівності. Багато поляків втратили свої землі і стали бідними. Коли у XIX ст. почався процес індустріалізації, почалася урбанізація і зросла соціальна диференціація. Клас

промисловців і підприємців стали багатшими, в цей же час прості робітники часто жили в бідності. На рівень життя поляків вплинули і 2 світові війни, які завдали країні значних руйнувань і призвели до значних економічних втрат. Багато поляків опинилася на межі виживання, за межею бідності. Польща – християнська держава з католицьким віруванням, що теж зіграло велику роль у житті поляків, адже католицька церква завжди пропагує ідеї смирення, відмови від матеріальних благ. Однак вона завжди заохочувала до праці, до накопичення багатства, яке б мало служити на користь бідних. У польських народних казках, легендах бідний стає багатим завдяки своїй наполегливій праці, а багатії зображуються як жадібні та бездушні люди. На розвиток польської культури вплинули і різні ідеології, включаючи націоналізм, соціалізм та лібералізм. Кожна з них пропонувала власне бачення соціальної справедливості та розподілу багатства [49, с. 26].

Ставлення до багатства і багатих людей є неоднаковим у різних лінгвокультурах. А. Приходько стверджує, що «той самий концепт може нести позитивний заряд в одній лінгвокультурі й негативний в іншій, або бути концептно незначущим у третій» [85, с. 101]. Якщо американці культивують матеріальні цінності, гроші для них – вигідний партнер, нагорода, а бідність зображується як велике нещастя та горе, то для слов'ян – багатство не є показником успіху: *«чорт багато грошей має, а в болоті сидить; мужик багатий, як чорт рогатий; набрався чорт багатих, то убогих кидає; багатому й чорт діти колише // bogatemu czart pieniądze przynosi; bogatemu diabeł dzieci kołysze)»* [97, с. 219]. Образ чорта як надприродної сили зла, є одним із найрозповсюдженіших негативних персонажів стародавньої міфології та демонології християнської доби і у слов'янській міфології пов'язувався зі злим духом. Цей образ у слов'янських мовах – це так званий універсальний експресив з негативною конотацією, незалежно від того, в якому контексті він уживається [105, с. 51]. Асоціативний зв'язок «багатий – чорт», актуалізований у пареміях слов'янських мов, має найбагатшу кількісну та якісну (передусім структурна та образна варіативність) репрезентацію в українському паремійному корпусі [8, с.

8]. Багаті люди часто вважалися безсоромними та нечесними по відношенню до бідних: *«багач не відає, що бідний обідає; багачеві прибіль, а бідному загибель; від багача не жди калача // bogaty się dziwi, czym się biedak żywi; nie po wszystko na rynek z groszem»* [97, с. 228]. Багатство високо цінується у суспільстві і у свідомості сучасної людини пов'язане з концептом «щастя», проте в порівнянні з істинними духовними цінностями воно (багатство) інколи втрачає значення. Слов'янська культура пронизана пафосом духовності, де чітко розрізняються поняття багатства матеріального і багатства духовного. Водночас останнє, як зазначає А. Малиновська, є значущим для української ментальності: *«за гроші честі не купиш; не май сто кін, а май сто друзів; за гроші не купиш ні батька, ні неньки; краще бути розумним, ніж багатим; яка користь од багатства, коли нема щастя // honor droższy nad / niż pieniądze; lepsze szczęście niż pieniądze»* [45, с.80]. Для поляків багатство не може бути запорукою щастя: *«szczęście nie zasadza się na bogactwie; lepsze szczęście niż pieniądze (góra złota); pieniądze szczęścia nie dają, ale życie pomagają»* [97, с. 227]. Навіть мрія про нього є ознакою глупоти: *«glupi marzy o bogactwie, a mądry o szczesciu»* [97, с. 228].

Однак матеріальні цінності суттєво змінилися у ХХ столітті і в сучасному українському суспільстві спостерігаємо позитивне ставлення до податкових та інших фінансових махінацій, до хабарництва; українці частіше переконуються, що отримати велику кількість грошей неможливо чесним шляхом: *«давати на лапу; гребти під себе; давати хабаря»*. Схожі одиниці знаходимо і в польській культурі: *«gdy są pieniądze, wszystko łatwo idzie»*. Низка польських паремій має прозоре моралізаторське спрямування і підкреслює існування соціальної ієрархії в суспільстві: *«kto (pieniądze) ma, ten liczy, a kto nie ma, ten milczy; głowa na karku, pieniądze w kieszeni, a świat otworem stoi; z pieniędzmi to każdy mądry; kto ma pieniądze w kieszeni, piechotą nie chodzi; kto pieniądze ma, jeździ karetką, a kto ich nie ma, zbija bruk piętami; mało pieniędzy, mało muzyki; kto płaci, temu grają; kto pieniądze ma, ten jedzie do Wieliczki, a kto pieniędzy nie ma, palcem do solniczki»* [105, с. 323].

Розкриємо поняття бідності на прикладі польських прислів'їв «*Bieda po biedzie, jeszcze jedna nie odeszła, a już druga idzie*». Український аналог – *Біда за бідую як сніг на сніг лягає*. Переклад – «*біда за бідую, ще одна не відійшла, а вже друга*». Це прислів'я поширює враження безперервності негативних подій, і вказує на негативний вплив. Аналогічне прислів'я «*Biednemu i krowa się nie ocieli, a bogatemu i byk się ocieli*», «*Бідному і корова не телиться, а в багатого і бик народить*» [104]. Прислів'я описує нерівність у житті: бідних супроводжують по життю невдалі ситуації, а багатому завжди ще й щастить. Це гіперболічне твердження підкреслює несправедливість і нерівність у розподілі благ. В основі цих прислів'їв лежить протиставлення багатства і бідності, що супроводжується елементами іронії.

«*Bogacz biednemu nie pomoże*» [104] (*багатий бідному не допоможе*). Це прислів'я у формі простого речення висловлює думку про те, що матеріальна допомога з боку багатих людей не завжди може розв'язати проблеми бідних. Ця паремія сформульована зрозумілою для загалу мовою, використання заперечної форми підкреслює основну думку паремії, а контрасти між поняттями *багатий* – *бідний* підкреслює соціальну нерівність. Це прислів'я сформульоване не лише для ілюстрації соціальної нерівності та несправедливості, а й для критики матеріалізму та егоїзму та підкреслення важливості праці. Цей мудрий вислів відображає складність людських стосунків та проблеми соціальної нерівності. Нагадує кожній мислячій особі те, що кожна людина має свій унікальний життєвий досвід, який формує її особистість і погляди. Тому не можна судити людину, не знаючи, через що вона пройшла в житті.

«*Tworzenie kto się rychło źle z bogaci, wszystko rychło źle utraci*» (*хто швидко збагачується, той швидко все втратить*) [105, с. 324]. Прислів'я будується на контрасті між швидким збагаченням і швидкою втратою. Це підкреслює нестабільність багатства, здобутого нечесним або неправедним шляхом. Адже існує прямий зв'язок між швидким збагаченням і подальшою втратою. Це може бути пов'язане з необережністю, адже людина, яка швидко збагатилася, може розпоряджатися необдуманно своїм багатством. Багатство може привернути увагу

недоброзичливців і призвести до втрати майна або навіть життя. Деякі люди вірять, що багатство, здобуте нечесним шляхом, обов'язково повернеться. Прислів'я можна інтерпретувати як у фінансовому, так і в моральному та соціальному аспектах. Аналогічні прислів'я і в українській мові. Наприклад, «Хто високо літає, той низько падає». Цей вислів є типовим для багатьох культур і відображає загальнолюдські цінності. Польські паремії, що містять компоненти «бідний» і «багатий», можна поділити на кілька груп за змістом:

– праця і багатство: «*Kto nie pracuje, ten nie je*» (хто не працює, той не їсть) – підкреслює важливість праці для забезпечення добробуту. «*Bóg pomaga tym, co pracują*» [105, с. 325] (Бог допомагає тим, хто працює) – пов'язує матеріальний успіх з Божою благодаттю та власними зусиллями;

– багатство і бідність як випробування в прислів'ї: «*Biedny zawsze będzie biedny, a bogaty zawsze będzie bogaty*» (бідний завжди буде бідним, а багатий завжди буде багатим) [105, с. 323], що відображає песимістичний погляд на можливість змінити свій соціальний статус; «*Pieniądze szczęścia nie dają*» (гроші щастя не дають) [105, с. 326] – це прислів'я стверджує, що справжнє щастя не залежить від матеріального достатку;

– соціальна нерівність: «*Jeden ma, drugi żebra*» [105, с. 327] (один має, другий жебракує) – це прислів'я констатує факт існування соціальної нерівності. «*Bogaty płacze, że nie ma komu dać, a biedny, że nie ma co brać*» [80, с. 327] (багатий плаче, що не має кому дати, а бідний, що не має що брати) – в прислів'ї висвітлені проблеми багатих і бідних.

– моральні оцінки: «*Biedny, ale uczciwy*» [105, с. 328] (бідний, але чесний) – протиставляє матеріальне благополуччя моральним якостям.

«*Bogaty chwali się majątkiem, a biedny zdrowiem*» [105, с. 329] (багатий хвалиться майном, а бідний здоров'ям) – це прислів'я показує, що різні соціальні групи цінують різні речі.

Аналіз польських паремій із компонентами *бідний* і *багатий* свідчить про те, що: протиставлення «бідний» і «багатий» є одним із центральних мотивів польської народної мудрості; паремії відображають різноманітні погляди на

багатство і бідність: від прагматичних до філософських; соціальна нерівність, праця, моральні цінності – це ключові теми, які розкриваються в цих пареміях. Польські прислів'я і приказки про багатство і бідність є цінним джерелом для вивчення польської культури та ментальності, про що свідчить лексико-семантичний аналіз прислів'їв.

2.3. Зіставний аналіз на основі характеристики опозиції «багатий /бідний у складі українських та польських прислів'їв

Зіставному аналізу лінгвокультурних концептів *багатство-бідність* у слов'янській фразеології з акцентом на українську і польські мови приділяли увагу багато сучасних філологів, зокрема З. Коцюба [33], Т. Мороз [49], І. Патен [60]. Деякі аспекти частково відображалися у працях і зарубіжних мовознавців. Як зазначала З. Коцюба «основною дивергентною ознакою, яка відрізняє носіїв східнослов'янської ментальності від ментальності представників інших народів, є переконання, що реалізується у репрезентативній паремійній тематичній моделі *важка і чесна праця не є і не може бути джерелом збагачення*» [33, с. 246]. Концепти *багатство* та *бідність* є фундаментальними для будь-якого суспільства. Вони відображають матеріальний стан людини, її соціальний статус та впливають на світогляд, цінності та поведінку. У мові ці концепти знаходять своє відображення у різноманітних мовних одиницях, зокрема у прислів'ях.

Стійкі сполучення слів несуть в собі не лише лексичне значення, а й культурно-історичну інформацію, відображаючи менталітет народу, його цінності та уявлення про світ.

У слов'янській пареміології концепти «багатство» та «бідність» представлені широким спектром фразеологізмів, які відображають різні аспекти цих понять: матеріальний стан («жити на широку ногу», «скручувати копійку», «плаває як вареник у маслі»); соціальний статус («золота молодь», «бідний як церковна миша»); моральні якості («багатий духом», «бідний розумом»);

співвідношення з іншими поняттями («багатство не в грошах», «бідність не порок»).

В українській мові концепти, пов'язані з багатством і бідністю, часто мають образну основу. Вони відбивають традиційні уявлення про багатство як про достаток їжі, гарного одягу, великого будинку («жити як у раю», «ситий як буржуй», «мати повні кишені»), а бідність, як відсутність засобів для проживання («голий як сокіл», «жити від зарплати до зарплати», «не мати ні гроша за душею»). Також в українських приказках часто підкреслюється відносність поняття багатства, його залежність не тільки від матеріального стану, а й від духовних цінностей: «багатство не в грошах, а в здоров'ї», «бідний не той хто мало має, а той, хто багато хоче».

Польська фразеологія також багата на вирази, пов'язані з багатством і бідністю. Багато з них мають спільне коріння з українськими, але мають свої особливості. Наприклад: «*żyć jak pączek w masle*» (жити як пиріжок в маслі), «*mieć pełne ręce roboty*» (мати повні руки роботи, тобто бути багатим), «*być biedny jak kościelna mysz*» (бути бідним як церковна миша), «*nie mieć grosza przy duszy*» (не мати гроша за душею) [64]. Однак, в польській мові частіше зустрічаються фразеологізми, які підкреслюють соціальну нерівність і несправедливість: «*bogacy płacą mniej, biedni więcej*» (багаті платять менше, бідні – більше), «*pieniądzy rządzi światem*» (гроші керують світом).

Порівнюючи українську та польську фразеологію, можна виділити такі спільні риси: образність (використання образних порівнянь для опису багатства та бідності); соціальна спрямованість (відображення соціальних умов життя, нерівності і несправедливості); моральний аспект (у приказках обох мов часто підкреслюється, що справжнє багатство не в грошах, а в духовних цінностях). Разом з тим, існують і відмінності пов'язані з культурними особливостями та історичним контекстом. Так, в українських приказках частіше підкреслюється взаємозалежність людини і природи, тоді як в польських – соціальні проблеми. А історичні події вплинули на формування фразеологізмів в обох мовах [44, с.6].

Компоненти *бідність* і *багатство* є динамічними і постійно змінюються під впливом соціокультурних трансформацій. Ці зміни відображаються не тільки в матеріальному стані людей, але й у їх цінностях, уявленнях про щастя та успіх, а також у мові. Сучасне суспільство все більше визнає, що багатство - це не лише матеріальні блага, а й здоров'я, міцні стосунки, саморозвиток, цікава робота. Зв'язки, репутація, соціальна активність також розглядаються як форми багатства. У сучасному суспільстві інтелектуальне багатство, навички та компетенції набувають все більшої цінності.

Бідність перестає розглядатися лише як відсутність базових потреб, а визначається відносно рівня життя в конкретному суспільстві. Крім матеріальної складової, враховується також соціальна, освітня та здоров'я творча складові бідності. З'являються нові типи бідності, пов'язані з інформаційними технологіями, кліматичними змінами та іншими глобальними викликами. Змінюються досить стрімко соціальні ролі (*не дай Бог з Івана пана*). Засоби масової інформації, масова культура створюють стереотипи щодо багатих і бідних, впливаючи на ставлення до цих соціальних груп, створюючи образ щастя, пов'язаний з матеріальним достатком. Такі соціокультурні зміни відображаються у мові через появу нових виразів, що відображають нові реалії життя, через зміну значень існуючих слів, через появу нових концептів, пов'язані з багатством, бідністю.

Отже, зіставний аналіз фразеологізмів, пов'язаний з компонентами *багатство* та *бідність* в українській та польських мовах дозволяє зробити висновок про те, що ці поняття є універсальними для слов'янських культур, але їх відображення в мові має свої особливості, пов'язані з історичним, соціальним і культурним контекстом.

В українській мові також є прислів'я, наприклад, «*Чим багаті, тим і раді*» має прямий український аналог. Однак, деякі нюанси можуть відрізнятися. Наприклад, акцент на гостинності може бути більш вираженим в українських прислів'ях, що відображає особливості української культури.

«*Pieniądze szczęścia nie dają*» (гроші щастя не дають) [105, с. 403]. *Pieniądze* – це центральне поняття, яке протиставляються щастю. *Pieniądze* – в перекладі означає *гроші*. *Szczęścia* – що означає «щастя». *Nie dają* – означає *не дають*. Це підкреслює, що гроші не мають здатності забезпечити щастя. Аналогічно, в українському прислів'ї «*Не в грошах щастя*» підкреслюється, що щастя не є властивістю грошей, а є чимось іншим, що знаходиться за їх межами. У філософському аспекті обидва прислів'я відображають давню філософську ідею про те, що справжнє щастя не залежить від матеріальних благ. «*Po to są pieniądze*»- буквально означає «для того є гроші». Ця частина фрази підкреслює мету існування грошей. «*Żeby je wydawać*»- означає «щоб їх витратити». Це вказує на основну функцію грошей для витрачання.

«*Żeby je wydawać*» – «щоби витратити». Підкреслює активний процес використання грошей.

Аналіз цих польських паремій дозволяє глибше зрозуміти польську ментальність, цінності, та погляди на життя. Вони відображають складні взаємозв'язки між матеріальним станом, соціальними відносинами та внутрішнім світом людини.

Подібні прислів'я можна знайти в багатьох культурах світу, що свідчить про універсальність цієї ідеї. Це свідчить про те, що прагнення до щастя і розуміння його природи є загальнолюдськими.

Аналіз цих прислів'їв дозволяє зробити висновок, що ідея про те, що щастя не залежить від грошей, є глибоко вкоріненою в культурі багатьох народів. Ці прислів'я нагадують нам про важливість духовних цінностей і про те, що справжнє щастя можна знайти не в матеріальному світі, а в міжособистісних відносинах, саморозвитку та інших сферах життя.

У соціальному аспекті витрачання грошей є соціальним актом, який сприяє розвитку економіки і задоволенню потреб інших людей. У психологічному аспекті ці фрази можуть відображати споживчий спосіб життя, який є характерним для сучасного суспільства.

Подібні прислів'я можна знайти в багатьох в культурах світу, що свідчить про універсальність цієї ідеї. Однак ставлення до грошей і витрат може відрізнятись в різних культурах залежно від історичних, релігійних та соціальних факторів.

Прислів'я «*Po to są pieniądze, żeby je wydawać*» [105, с. 401] та «*Na te i гроші щоби витратити*» відображають позитивне ставлення до грошей як до засобу для задоволення потреб. Вони підкреслюють важливість витрачання грошей для стимулювання економіки та покращення якості життя. Однак важливо пам'ятати, що гроші не є самоціллю, а лише інструментом для досягнення більш глибоких цілей.

«*Wolno bogatemu biednie żyć*». *Wolno* – означає «можна», «дозволено», підкреслюючи свободу вибору для багатих. *Bogatemu* – вказує на людину, яка має багато матеріальних благ. *Biednie żyć* – означає «бідно жити» підкреслюючи можливість багатих людей вести простий спосіб життя.

«*У кого суп рідкий, а у кого дрібні перли*».

У кого - вказує на різницю між людьми.

Суп рідкий - символізує бідність, відсутність достатнього харчування.

Дрібні перли- символізує багатство, розкіш.

У соціальній критиці обидва прислів'я містять прихований соціальний протест, підкреслюючи несправедливість існуючої системи.

У філософському аспекті прислів'я піднімають питання про цінність матеріальних благ і справжнє щастя.

У психологічному аспекті вони відображають людські емоції, такі як заздрість, незадоволення, але також і розуміння того, що щастя не завжди залежить від матеріального достатку.

Подібні прислів'я можна знайти в багатьох культурах світу, що свідчить про універсальність проблеми соціальної нерівності. Однак, акценти можуть відрізнятись залежно від історичних, культурних, і соціальних особливостей кожного народу. Розглянуті прислів'я є важливими джерелами для розуміння

соціальних уявлень і цінностей. Вони відображають складні взаємозв'язки між матеріальним станом, соціальним статусом і внутрішнім світом людини.

Поняття *бідний, багатий, бідність, багатство* є складними і багатогранними. Вони пов'язані з цілим рядом соціальних, культурних і психологічних факторів. Прислів'я відбивають як загальнолюдські цінності, так і специфічні особливості польської культури. Це прислів'я є відображенням складних соціальних і культурних уявлень про працю, винагороду і соціальну справедливість. Воно відображає як індивідуалістичні, так і колективні уявлення про те, як влаштований світ.

Також це прислів'я в індивідуалізмі підкреслює індивідуальну відповідальність за своє матеріальне становище. У протестантській етиці воно пов'язує трудові зусилля з моральними якостями і обіцяє матеріальну винагороду за праведне життя. В соціальній мобільності прислів'я передбачає можливість соціальної мобільності, тобто зміни свого соціального статусу завдяки власним зусиллям.

«*Dla chcącego nic trudnego*» [65] (для бажуючого нічого немає неможливого). Це прислів'я підкреслює силу волі та рішучого, воно говорить про те, що будь-яку тему можна досягти, якщо є бажання і наполегливість.

У більшості випадків це прислів'я часто використовуються в контексті подолання труднощів і досягнення матеріального благополуччя. Вона надає надію людям, які опинилися в скрутному становищі підкреслюючи, що за допомогою праці та наполегливості можна змінити своє життя.

«*Очі бояться, а руки роблять*» – це прислів'я говорить про те, що часто наші страхи перебільшені і що реальні дії можуть допомогти подолати труднощі.

Воно закликає до активності і впевненості в своїх силах, пов'язане з подоланням психологічних бар'єрів, які можуть заважати людям досягти своїх цілей. Воно заохочує до того, щоб не боятися труднощів, а діяти, що є важливим для виходу з бідності.

В основному прислів'я несуть в собі оптимістичний посил і заохочують до активних дій. Вони підкреслюють, що багатство не є даним від народження, а є

результатом власних зусиль. Ці прислів'я відображають віру в те, що кожна людина має можливість змінити своє життя на краще, підкреслюють індивідуальну відповідальність за своє життя. Вони говорять про те, що успіх залежить від власних зусиль, а не від зовнішніх обставин, закликають до подолання труднощів і страхів, що є невід'ємною частиною шляху до успіху, заохочують до активних дій, а не до пасивного очікування змін.

Прислів'я «*Dla chcącego nic trudnego*» [65] та «*Очі бояться, а руки роблять*» є потужним інструментом мотивації та саморозвитку. Вони відображають віру в те, що кожна людина може досягти успіху, якщо докладати зусиль. Ці прислів'я є частиною культурною коду поляків і передаються з покоління в покоління.

ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що народна мудрість є міцним підґрунтям для формування наукових переконань не лише в царині власне пареміології, але й у суміжних світоглядних галузях. Паремійне, як і загалом мовне, бачення світу інформаційно неповне і / або неточне, адже а) таким є принцип відображення; б) людина може не мати об'єктивної інформації про світ як індивід; в) людина може не знати світ як представник певного соціуму. Однак саме прислів'я (незважаючи на їхню ситуаційність і суперечливість), як квінтесенція народної мудрості, дають змогу глибше від інших фольклорних джерел проникнути у світ народних уявлень і переконань. Паремійні тексти, що є втіленням елементарних смислів, у своїй сукупності формують величезне змістове багатство людської культури. «Дзеркальна» природа прислів'їв свідчить про їхню інформаційну неповноту, оскільки приводить нас не лише до ключових понять змісту і мудрості (думка як рефлексія), а й до двоїстості (роздвоєння в процесі мислення чи самопізнання) [33, с. 79].

Лінгвокультурний концепт є багатовимірним ментальним утворенням, що зберігається у свідомості мовної особистості і матеріалізується у мовленні, відображає яскраво виражені культурні цінності певного етносу – духовну та матеріальну складові культури.

Роль лінгвокультурних опозицій «багатство / бідність», «багатий / бідний» у слов'янській пареміології є дуже важливою, оскільки вони відображають глибокі культурні уявлення та цінності українців та поляків. Ці опозиції відображають спосіб, якими ці народи сприймають поняття багатства та бідності через мовні вирази, фразеологію та паремії. Більшість паремій, що стосуються цих опозицій, мають негативну конотацію. Це свідчить про те, що багатство зазвичай сприймається негативно в слов'янських культурах.

Дослідження лінгвокультурних опозицій «багатство / бідність», «багатий / бідний» у слов'янській пареміології дозволяє краще зрозуміти культурні особливості українців та поляків, їхні уявлення про матеріальні та духовні

цінності. Це також може сприяти поглибленню міжкультурного розуміння та співпраці між народами, що мають спільну слов'янську культурну спадщину.

Проведене дослідження чіткіше окреслило місце лінгвокультурологічних опозицій «багатство / бідність», «багатий / бідний» у слов'янській пареміології і свідчить про глибоке вкорінення їх в етнокультуру українського та польського народів. Зауважимо, що більшість паремій на позначення багатства мають яскраво виражену негативну конотацію, що є цілком закономірним, адже багатство у слов'янській колективній свідомості зазвичай сприймається негативно. Для поляків багатство є ознакою глупоти, натомість українці більше поцінують багатство духовне, ніж багатство матеріальне. Перспективними у цьому напрямку вбачаємо компаративні дослідження слов'янських фразем на позначення багатства й бідності з метою представлення комплексного уявлення українців і поляків про ці концепти.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Адріянова-Перетц В.П. Полтавські прислів'я 1850-х років. Київ : Друкарня Української Академії Наук, 1925. С. 148–153.
2. Бабич Н. Д. Фразеологія української мови: у 2 ч. [навч. посібник]. Чернівці, 1970–1971. Ч. 1. 63 с.; Ч. 2. 90 с.
3. Багмет А. Словник синонімів української мови. Наукове Товариство ім. Шевченка. Пам'ятки української мови й літератури. Нью-Йорк, 1982. Том I: А-П. 465 с.
4. Баллі Ш. Французька стилістика. Київ : Зарубіжна літ., 1961. 394 с.
5. Бевзенко С. П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови : навч. посібник. Київ: Вища школа, 1991. 231 с.
6. Булаховський Л.А. Вибрані праці в 5 т. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1977. 631 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
8. Венжинович Н.Ф. Лінгвокультурологічний аспект мовознавчих досліджень: навч.-метод. посіб. до спецкурсу для студентів філологів. Ужгород : ФОП Сабов А. М., 2021. 292 с.
9. Венжинович Н. Ф. Про концептуальний зміст лексичних і фразеологічних одиниць. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2006. № 2. Запоріжжя, 2006. С. 43–47.
10. Венжинович Н. Про лінгвокультурологічну методику дослідження акумулюючої властивості слова та фразеологізму. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. № 13. Ужгород, 2006. С. 22–27.
11. Венжинович Н. Процеси формування фразеологічної семантики, концептів та картини світу. *Лексико-грамматические инновации в современных восточнославянских языках: Матеріали III Междунар. науч. конф.* (Днепропетровск, 19–20 апреля 2007 г.). Днепропетровск : Пороги, 2007. С. 90–93.

12. Венжинович Н. Лінгвокультурний феномен концепту (на матеріалі фразеологізмів англійської та української мов. *Матеріали I Міжнар. наук. конф. «Пріоритети германського та романського мовознавства»* (Луцьк–Світязь, 8–10 червня 2007 р.). *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. Луцьк, 2007. Вип. 3. С. 357–362.
13. Венжинович Н. Ф. Основні проблеми дослідження ідіоматики в сучасній лінгвістиці. *Лінгвістичні студії: зб. наук. праць*. Вип. 15. Донецьк : ДонНУ, 2007. С. 339–346.
14. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XVIII ст.: монографія. Тернопіль : Джура, 2008. 424 с.
15. Грушевський М. Історія української літератури : у 6 т., у 9 кн. Київ : Либідь, 1993. Т. 1. С. 59.
16. Грушевський М. Історія української літератури. Київ, 1993. Т. I. 390 с.
17. Гумбольдт В. Мова і філософія культури. Зарубіжне видання. Прогрес, 1985. 451 с.
18. Денисенко С. Н. Когнітивні аспекти фразотворення. Семантика, синтактика, прагматика мовленнєвої діяльності. Львів, 1999. 234 с.
19. Дем'яненко Н. Дослідження семантичної структури лексикофразеологічного поля ментальної характеристики у польській мові. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр.* Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. Вип. 11. Кн. 1. С. 117–120.
20. Дідик О. Приповідки: почув, записав і впорядкував Степан Пушик. Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. URL: <http://slovoprosvity.org/2010/07/13/prypovidky-dlia-vas-dorosli-ta-ditky/> (дата звернення: 17.07.2024).
21. Дмитренко М. Український фольклор: жанри не казкової прози. Київ, 2023. 192 с.
22. Доценко П.П. Словник української мови. Київ : Наукова думка. 1973. С. 53.

23. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 23–35.
24. Заремський М. Й. Досвід роботи психологічної лабораторії В. Вундта в рецепціях Я. Колубовського. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2017. Вип. 5. С. 92–103.
25. Калашник В. С., Колоїз Ж. В. Словник фразеологічних антонімів української мови. Київ: Довіра, 2004. 284 с.
26. Ковальська Н. А. Семантико-стилістичні функції паремій: теоретичний аспект. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 47. С. 22–28.
27. Колесніков М. П., Колеснікова О. В., Лозовой В. О. та ін. Київ : Юрінком Інтер, Естетика: навч. посіб. 2003. 208 с.
28. Колодіна Л. С. Семантичний аспект кольору в українських та польських фразеологізмах. *Мовознавство*. 2018. 3 (21). URL: <https://ksf.khmnmu.edu.ua/anons-zbirnyk-naukovyh-pracz-slavistychni-tudiyi-lingvistyka-literaturoznnavstvo-dydaktyka-2> (дата звернення: 26.01.2024).
29. Кононенко І. Проблеми лексичної сполучуваності прикметників: зіставний аспект (на матеріалі української та польської мов). *Acta Polono-Ruthenica*. Т. 4. Olsztyn. 1999. С. 214–223 (дата звернення: 15.09.2024).
30. Космеда Т., Гоменюк О., Осіпова Т. Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки / за заг. ред. проф. Т. А. Космеди; автор передмови проф. Т. А. Космеда; уклад. Т. Космеда, О. Гоменюк, Т. Осіпова. Познань–Харків : Коло (м. Дрогобич), 2017. 408 с.
31. Коцюба З. Г. Концептуалізація протиставлень „багатство – бідність” і „багатий – бідний” у колективній свідомості носіїв слов'янських, германських та романських мов (на матеріалі прислів'їв і приказок). *Лінгвістика: зб. наук. праць*. Луганськ, 2008. № 3 (15). С. 189–199.
32. Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbsькому просторі (від універсального до національного): монографія. Львів : ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2010. 472 с.

33. Коцюба З. Г. Універсальне і національне в паремійних фондах мов європейського ареалу (лінгвокультурологічний аспект): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15. Київ, 2010. 431 с.
34. Кравець Л. В. Пареміологія. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024.
35. Кравчук А. М. Семантика антропонімів у польській фразеології. Проблеми слов'язнавства : зб. наук. праць. 2003. № 53. С. 185–191.
36. Крайчинська Г. В. Функціонально-семантичний аналіз польських фразеологізмів з компонентами – назвами грошових одиниць: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03. Київ, 2004. С. 20–24.
37. Кузьменко О. Фольклорний концепт: визначення терміна, структурні параметри та типи. *Народознавчі зошити*. № 6 (144), 2018. С.1439, 1447.
38. Куцик О. Прислів'я і приказки з ономастичним компонентом як лінгвокультурні тексти. *Збірник наукових праць «Рідне слово в етнокультурному вимірі»*. 2013. С. 176–186. http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2013_2013_25 (дата звернення: 19.10. 2024).
39. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість: [підручник]. Київ : Знання-Прес, 2005. 591 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi> (дата звернення: 09.04. 2024).
40. Левченко О. П. Фразеологічна репрезентація світу. *Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. праць*. Київ, 2002. С. 307–315.
41. Літературознавчий словник-довідник / Під ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Ковалів. Київ : Академія, 1997. 752 с.
42. Лозовицька Я. В. Українські прислів'я та приказки: генеза жанру: дис. ... д-ра філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія. Львів. 2023. 221 с.
43. Мазур Т. С. Прислів'я із компонентами *багатий / бідний, багатство / бідність* (на матеріалі польської та української мов). *Славістичні*

студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика. 2024. Вип. 15. С. 201–212.
URL: <https://ksf.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/10/slav-studiyi-vyp-15.pdf>

44. Мазур Т. Прислів'я та приказки як явища словесної народної мудрості. Olsztyn. 2024. URL: <https://ksf.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/10/slav-studiyi-vyp-15.pdf>.

45. Малиновська Г. Концепт «гроші» в українській мовній картині світу. *Українська мова*. 2010. №4. С.75–84. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/37758> (дата звернення: 02.11.2024).

46. Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни Народознавство і музичний фольклор України. URL: http://eprints.zu.edu.ua/31543/1/МЕТОДИЧКА_МОДУЛЬ%201ПОПРАВЛЕНИЙ.pdf (дата звернення: 07.09.2024).

47. Мокієнко В. М. Українська мова 2004: Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 369–370.

48. Мороз Т. О. Польські паремійні одиниці з антонімічними компонентами на позначення соціальної сфери життя людини. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжсвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 28. Т. 3. С. 4–10. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/28.208728>.

49. Мороз Т. О. Репрезентація родинних цінностей у польських паремійних одиницях із семантично протилежними компонентами». *Poznańskie Studia Slawistyczne*. 2021. Nr 21. S. 227–246. DOI: 10.14746/pss.2021.21.12.

50. Мороз Т. Теоретичні підходи до аналізу паремій в українському, російському та польському мовознавстві. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2021. Вип. 1(45). С. 313.

51. Народ скаже – як зав’яже : укр. нар. Прислів’я, приказки, загадки. Упоряд. та передм. Н. С. Шумади; редкол.: В. В. Бичко та ін. Київ: Веселка, 1973. 228 с.
52. Неровня Н. М. До потреби семантики фразеологічних одиниць. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2004. №6. С. 58–62.
53. Номис М. Українські приказки, прислів’я і таке інше / упор., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993. С. 59.
54. Німчук В. В. Християнство й українська мова. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 11–30.
55. Онисенко С. Прислів’я, приказки, загадки «і таке інше» в українських казках: інтертекстуальний аспект вивчення. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. Київ, 2012. Вип. 37. Ч. 1.
56. Особливості лінгвофілософської концепції Й.-Л. Вайсгербера. Мовний закон людства Вайсгербера. URL: <https://www.kursak.com/linhvofilosofska-kontseptsiia-y-l-vayshberbera> (дата звернення: 07.09.2024).
57. Павлюк М. Збірник фольклористичної секції Наукового товариства імені Шевченка. Т. 3. / зладив М. Павлюк. Львів : Накладом Товариства імені Шевченка, 1906. Т.VII. 362 с.
58. Пазяк М. Українські прислів’я та приказки. Проблеми пареміології та пареміографії. Київ : Наукова думка, 1984. 168 с.
59. Пазяк М. Українські прислів’я та приказки. Проблеми пареміології та пареміографії. Київ: Наукова думка, 1973. С. 201.
60. Патен І. Лінгвокультурологічні концепти «багатство-бідність» у слов’янській пареміології. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич: Посвіт, 2018. С. 58–69. DOI: <https://doi.org/10.24919/2411-4758.2018.140229> (дата звернення: 07.09.2024).
61. Пилипчук С. М. Галицько-руські народні приповідки: пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка. Львів Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 220 с.

62. Пилипчук С. М. Фольклористична концептосфера Івана Франка. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 560 с.
63. Плавюк В. С. Приповідки або українська народна філософія. Едмонтон. Алберта. 1946. 369 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/7784/file.pdf> (дата звернення: 23.08.2024).
64. Польські прислів'я. URL: <http://vsetutpl.com/polski-pryslivia> (дата звернення: 20.08.2024).
65. Польські прислів'я багатство. URL: https://pl.wiktionary.org/wiki/Aneks:Przys%C5%82owia_polskie_-_bogactwo (дата звернення: 29.08.2024).
66. Попов П. М. Матеріали до словника українських граверів / Укр. наук. ін-т книгознавства. Київ : «Київ-Друк», 1926. 137с.
67. Потебня О. Естетика і поетика слова: збірник / Упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної; Пер. А. Колодної. Київ: Мистецтво, 1985. С. 302.
68. Потебня О. З лекцій теорії словесності. Байка, прислів'я, приповідка. 4-те вид., в перекл. Диких А. та Оглобліна М., за ред. Ветухова О. та Зелінського Ф. Харків : Державне видавництво України, 1930. с. 31
69. Роланд Піч. Вільгельм фон Гумбольдт про зв'язок між національним характером і національною мовою. URL: <https://ukrsvit1.com.ua/kultura/vykhovannia-j-osvita/roland-pich-vilhelm-fon-humboldt-pro-zv-iazok-mizh-natsionalnym-kharakterom-i-natsionalnoiu-ovoiu.html> (дата звернення: 07.09.2024).
70. Савченко Л., Чибор І. Фразеологізовані етносполучення, мотивовані темпоральним кодом культури. *Матеріали Міжнар. наук. конф. «Фразеологія і мовна гра» (Сімферополь, 10–14 вересня 2012 р.). Учені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Науковий журнал. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. Т. 25 (64). № 3(2). Сімферополь: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2012. С. 230–237.
71. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти: монографія. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.

72. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами Українського Біблійного товариства. Видавництво ОО Василян. Рим, 2007. 1474 с.
73. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти). Київ; Черкаси : Брама, 2004.
74. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
75. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми [підручн.]. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
76. Северинюк В. М. Популярні українські прислів'я та приказки: тематичний коментований словник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 176 с.
77. Сербенська О. А. Видатний дослідник української фразеології. Мовний світ Івана Франка: статті, роздуми, матеріали: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. 372 с.
78. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Мала філологічна енциклопедія. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
79. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови: монографія. АН УРСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1973. 278 с.
80. Словник української мови online. Томи 1–13 (А–ПОКІРНО). URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=167747&page=2761> (дата звернення: 15.08.2021).
81. Словник фразеологізмів української мови [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с.
82. Словник фразеологізмів української мови; [відп. ред. В. О. Винник]. Київ : Наукова думка, 2008. 1104 с.
83. Смерчко А. А. Фразеологічні інновації як відображення сприйняття світу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; 10.02. Дрогобич, 1997. 223 с.

84. Сміт Л. П. Фразеологія англійської мови. Зарубіжна література. 1959. 387с.
85. Терещенко Л. Концепти БАГАТСТВО та WEALTH як виразники ціннісних домінант. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 28, Т. 4. С. 38–43. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/28.208795> (дата звернення: 11.11.2024).
86. Ужченко В. Д. Історико-лінгвістичний аспект формування української фразеології: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 1994. 34 с.
87. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2003. 362 с.
88. Ужченко В. Д. Мікрофразеологізми в контексті загальномовної фразеології та етнокультури. Доп. та повідомл. IV Міжнар. конгр. українців [відп. ред. В. Німчук]. Київ, 2002. С. 189–193.
89. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.
90. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови; [підручн.]. Київ: Знання, 2007. 494 с.
91. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. 3-є вид. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 856 с.
92. Українська мова: Енциклопедія / упоряд. В. Русанівський та ін.. Київ 2000. 752 с.
93. Українські приказки, прислів'я, і таке інше : зб. О. В. Марковича та ін. / уклад М. Номис ; упоряд., прим., вступ. ст. М. М. Пазяк. Київ: Либідь, 1993. 764 с.
94. Чубинський П. Значення пісень, казок та приказок криміналіста. Київські губернські відомості. 1861. № 36. С. 12–14.

95. Штейнталь Г. Граматика, логіка и психологія (їх принципи і їх відносини) // В.А.Звегінцев. Історія мовознавства XIX і XX ст. в нарисах. Ч. 1. Зарубіжне видання. Просвіта, 1964. С. 127–135.
96. Cinciała A. Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku, w księstwie Cieszyńskim. Cieszyn, 1885. 47 s.
97. Kanash T. Bieda i bogactwo w świetle białoruskich i polskich przysłów. *Kultura i Społeczeństwo*. 2012. Nr 1. S. 219–231. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.doi-10_2478_v10276-012-0011-7 (дата звернення 12.02.2024).
98. Krzyżanowski J. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich : w 4 t. Warszawa : PIW. T. I. 1969. 881 s.; T. II. 1970. 1165 s.; T. III. 1972. 996 s.
99. Księga przysłów przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich / pod red. S. Adalberga. Warszawa, 1889–1894. URL: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/11603/edition/18873/content> (дата звернення: 18.11.2024).
100. Kucała M. Przysłowia i ich nazwy w polskich tekstach średniowiecznych. [W:] *Polszczyzna dawna i współczesna. Studia i szkice*. Kraków : Instytut Języka Polskiego, 2000. S. 204–210.
101. Muldner-Nieckowski P., Muldner-Nieckowski L. Wprowadzenie do frazeologii. URL: [http://www.forum.frazeologia.pl/Wprowadzenie do frazeologii.pdf](http://www.forum.frazeologia.pl/Wprowadzenie%20do%20frazeologii.pdf) (дата звернення: 18.11.2024).
102. Szpila G. W poszukiwaniu prototypowych kontekstów paremicznych. [W:] *Problemy frazeologii europejskiej VII*, pod red. A. M. Lewickiego. Lublin, 2005. S. 27–37.
103. Świerczyńska D. Przysłowia są...na wszystko. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. 547 s.
104. Uniwersalny słownik języka polskiego / pod red. S. Dubisza. Warszawa, 2003. T. 1–4. [Wersja elektroniczna dostępna na CD-ROM (wersja 1.0, 2004)].
105. Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami / oprac. A. Kłosińska, E. Sobol, A. Stankiewicz. Warszawa : Wyd. Nauk. PWN, 2010. 840 s.

106. Wierzbicka A. Anchoring linguistics typology in universal semantic primes. *Linguistics Typology*. 1998. Vol.2. P. 141–194.
107. Wojtczak E. Pieniądze, bogactwo i praca w anty(przysłowia)ch polskich i niemieckich. [W:] *Parémie národů slovanských VI*. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2012. S. 278–284.
108. Zdanowicz A. (red.). *Słownik języka polskiego*. 1861. T. 2. Wilno. 216 s.